

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Sigrid Vainoja

**MENTORLUSPROGRAMMI VANEM VEND
VANEM ÕDE TÕHUSUS PÄRNU LINNA
NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Ewe Alliksoo, MA

Pärnu 2023

Soovitan suunata kaitsmisele

(allkirjastatud digitaalselt)

Ewe Alliksoo

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht

(allkirjastatud digitaalselt)

Monika Kumm

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

(allkirjastatud digitaalselt)

Sigrid Vainoja

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Teoreetiline ülevaade mentorlusprogrammidest	7
1.1. Mentorlusprogrammi olemus	7
1.2. Mentorlusprogramm Vanem Vend Vanem Õde	12
1.3. Mentorlusprogrammi mõjususe lastele ja noortele	16
2. Uuring mentorlusprogrammi Vanem Vend Vanem Õde tõhususest programmist väljunud noortega	18
2.1. Vanem Vend Vanem Õde Pärnu programmi lühiülevaade	18
2.2. Uuringu kavandamine ja valimi moodustamine	20
2.3. Uurimistulemused ja analüüs	22
2.3.1. Intervjuuküsimuste analüüs programmis osalemise ajast	22
2.3.2. Intervjuuküsimuste analüüs peale programmist väljumist	25
2.3.3. Ekspertintervjuu analüüs	28
2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud	31
Kokkuvõte	35
Viidatud allikad	37
Lisad	43
Lisa 1. Intervjuuküsimused programmist väljunud noortele	43
Lisa 2. Intervjuuküsimused eksperdile	44
Summary	45

SISSEJUHATUS

Iga laps vajab sõpra ja tal on õigus olla ära kuulatud ning mõistetud. Paraku kõikidel lastel ei ole ümber tugivõrgustikku ning valesse seltskonda sattumise, kiusamise, väheste sotsiaalsete oskuste ja negatiivsete peresuhete tagajärjel vajatakse täiendavat tuge. Üheks võimalikuks noorte abistamise meetodiks on mentorlus, kus läbi noore ja täiskasvanu usaldusliku suhte toetatakse noore arengut ja pakutakse talle vajalikku tuge ja mõistmist, et oma elus õigele rajale tagasi jõuda. Antud meetodi rakendamiseks ongi loodud vabatahtliku tugiisiku programm Vanem Vend Vanem Õde, mille eesmärgiks on lastele ja noortele neile vajaliku toe pakkumine. Programm sai alguse 1904. aastal Ameerika Ühendriikides ja Eestis tegutsetakse alates 1997. aastast, millest 12 aastat Pärnus (Savolainen & Ernits, 2021).

Mentorlusprogrammid on sotsiaal–majanduslikult ebasoodsa taustaga laste ja noorte toetamise üks enim kasutatavaid vorme. Programmid toetavad nende sotsiaalseid pädevusi, akadeemilisi tulemusi ning aitavad vältida probleemset käitumist. (Herrera *et al.*, 2023, lk 1) Mentorlussuhteid iseloomustatakse üldiselt kui toetavat ja hoolivat suhet mentori ja mentee vahel. Selline noorte juhendamine hõlmab lähenemisviise, mis võivad olla oma olemuselt erinevad. Ametlikes programmides viiakse kokku mentor ja mentee, neid jälgitakse programmi kaudu, mis annab vastavad juhised kontaktide sageduse ja kestuse kohta. Ametlikel mentorlusprogrammidel on pikad ootejärjekorrad, mis tulenevad nõudluse rahuldamiseks ebapiisavast vabatahtlike mentorite arvust. Seevastu loomulikud mentorlussuhted tekivad läbi sotsiaalse võrgustiku. Uuringud näitavad, et loomulikud mentorlussuhted on seotud paljude positiivsete arengutulemustega võrreldes juhendamata eakaaslastega. Võrreldes ametliku mentorlusega nõuab loomulik mentorlus vähem ressursi ja on laiemalt kättesaadav. (Van Dam *et al.*, 2021, lk 219–220)

Varasemad uuringud on välja toonud positiivseid seoseid noorte osalemisel mentorlusprogrammides ning erinevate sotsiaalsete ja tervisega seotud arengu tulemuste

vahel. Siiski on noorte mentorlusprogrammide metaanalüüsid andnud tagasihoidliku mõjususe ja vähe tõendeid programmi püsiva positiivse mõju kohta pikema aja jooksul. Esinenud on juhtumeid, kus noorte osalemine mentorlusprogrammides ei ole avaldanud soovitud positiivset mõju, vaid vastupidiselt on tulemuseks tahtmatud negatiivsed tagajärjed. Selle tulemusel on väidetud, et mentorlusprogrammide üsna tagasihoidlikud tulemused noorte positiivse arengu edendamisel võivad olla tingitud asjaolust, et paljud mentorlussuhted lõppevad enne programmis kehtestatud aega. (DeWit *et al.*, 2016a, lk 60)

Programmis osalemise kogemust uuriti Eestis 2013. aastal. Uuring (Tammiste, 2015, lk 2) viidi läbi Tartu linna lastekodudes. Uuringust selgus, et programmis osalemise kogemust peeti kasulikuks ning aitas parandada laste käitumist ja arendada sotsiaalset kompetentsust. Uuringu raames ei vaadeldud lapsi, kes elavad koos oma bioloogiliste vanematega ja kuidas on programm aidanud neid edasi just iseseisvas elus.

Maailmas on läbi viidud erinevaid uuringuid, mis käsitlevad mentorlusprogrammide tõhusust. Eestis küll noorte mentorlusprogrammid tegutsevad, kuid neid on uuritud väga vähesel määral. Sellest tulenevalt on käesoleva lõputöö probleemiks vähene uurimus mentorlusprogrammi Vanem Vend Vanem Õde tulemuslikkuse ja tõhususe kohta selle läbinud noortele Eestis. Puudub arusaam ja ülevaade, kuidas on programm toetanud ja mõjutanud selles osalenuid just nende täiskasvanuelus. Antud lõputöö eesmärk on analüüsida mentorlusprogrammi Vanem Vend Vanem Õde tõhusust programmist väljunud noorte toimetuleku viiside põhjal Pärnu linnas.

Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgnevad uurimisküsimused:

- Kuidas programmis Vanem Vend Vanem Õde osalemine on mõjutanud noorte toimetulekut täiskasvanuelus?
- Mida on programm Vanem Vend Vanem Õde kaasa andnud noortele nende täiskasvanueas?

Töö eesmärgist tulenevalt on lõputöö uurimisülesandeks anda teoreetiline ülevaade mentorlusest, mentorlussuhetest ning mentorlusprogrammist Vanem Vend Vanem Õde. Seejärel kavandada ja läbi viia poolstruktureeritud intervjuud programmis Vanem Vend

Vanem Õde osalenud noortega. Analüüsida uurimistulemusi ja nendest lähtuvalt teha ettepanekud programmi tõhustamiseks.

Lõputöö koosneb kahest osast, kus esimeses osas on antud ülevaade mentorlusprogrammide olemusest ja nende tõhususest noortele. Lisaks on välja toodud mentorlusprogrammi Vanem Vend Vanem Õde täpsem kirjeldus ja eesmärgid. Kirjandusallikate leidmiseks kasutas töö autor enamasti elektroonilisi andmebaase Google Scholar, ESTER, EBSCO, DSpace jm. Lõputöö teises, empiirilises osas on kavandatud ja läbi viidud uuring, mille põhjal on esitletud uuringu tulemused ja järeldused. Töö lõpus on kokkuvõtte analüüsisist ja ettepanekud MTÜ Vanem Vend Vanem Õde Pärnu juhatusele.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE

MENTORLUSPROGRAMMIDEST

1.1. Mentorlusprogrammi olemus

Üheks olulisemaks elu osaks on inimeste omavahelised suhted, mis määravad paljutki. Mõnikord võivad need suhted inimestele halvasti mõjuda, kuid tugevad ja head suhted arendavad ning pakuvad positiivset mõju. Üheks suhtevormiks on ka mentorlussuhe, mille olemus on kindla eesmärgiga.

Mentorlus on mentori ja mentee vaheline suhe, mis võib olla isiklik või ametialane ning side sõltub valmisolekust mentorlussuhtesse astuda. Mentorlus keskendub suhte eesmärgil ja see on otseselt seotud mentori ja mentee konkreetsete vajadustega. Vastastikuses suhtes toetab mentorluse protsessi koostöö, kus mentor juhendab menteed tema vajaduste arendamisel. Mentor pakub eeskujut, tuge, tagasisidet ja hõlbustab õppimise võimalusi ning mentee tegeleb pakutavate võimalustega ja töötab koos mentoriga, et arenedaks. (Ambrosetti *et al.*, 2014, lk 225–226) Ajaloost leiab olulisi näiteid mentorlusest paljudest elukutsetest alates teadusest kuni spordini (Stewart & Openshaw, 2014, lk 328).

Programmid eeldavad, et mentori ja mentee vahel on lähedased ning pikaajalsed suhted. Mentorid peavad olema vähemalt 18-aastased ning täitma hindamisintervjuu ja neil ei tohi olla eelnevalt karistusregistrisse kantud karistusi. Vähemalt ühe aasta jooksul veedetakse ühiselt aega keskmiselt 2–4 tundi nädalas. Kvalifitseeritud mentorid peavad läbima koolituse, mis viiakse läbi programmi töötajate poolt. Sobivuse kindlakstegemiseks tehakse intervjuud perede ja mentoritega, et hinnata mentee ja mentori omavahelist klappi. (DeWit *et al.*, 2016b, lk 648)

Väidetakse, et noorte mentorlust, nagu see tänapäeval eksisteerib, mõjutab tugevalt 20. sajandi alguse kiire tehnoloogia areng. Alaealiste kohtute ja kaitseühingu loomine tõi kaasa suurenenud huvi linnade tööstuskeskkonna mõju vastu noortele. 1902. aastast alates hakkasid tekkima individuaalsed mentorlusprogrammid, mis püüdsid pakkuda mentorlust noortele, kes olid sattunud kohtute huviorbiiti. Heategevusorganisatsioonide või jõukate üksikisikute poolt loodud programmid kasvasid kiiresti. 1917. aastal olid ametlikud mentorlusprogrammid paljudes linnades ning need ühendati organisatsiooniks Vanem Vend Vanem Õde Ameerika. (Stewart & Openshaw, 2014, lk 328–329)

Noorte mentorluse uuringud on keskendunud peaaegu eranditult ametlike mentorlussuhete mõju kohta, kus mentor ja mentee sobitatakse kokku ning neid jälgib ja toetab programm. Ametlikel mentorlusprogrammidel on konkreetsed ootused ja suhte parameetrid, nt kontaktide kestus ja sagedus. (Van Dam *et al.*, 2018, lk 204) Ametlik mentorlusprogramm investeerib kõikidesse selle liikmetesse ja arendab iga noort võimalikult suures ulatuses (Tomita & Ungureanu, 2020, lk 591). Teadaolevalt on mentorlusprogrammide üldarv väga suur ning nende eesmärgid ja sihtrühmad on märkimisväärselt erinevad. Programmid, mis soodustavad noorte positiivset arengut, on suunatud riskirühma kuuluvatele noortele. Ametlikke mentorlusprogramme pakutakse suurtele ettevõtetele, teadusasutustele ja ülikoolidele. (Stoeger *et al.*, 2021, lk 6)

Mitteametlikud või loomulikud mentorlussuhted moodustuvad orgaaniliselt noorte ja vanemate vahel. Loomulik mentorlus nõuab vähem ressursse ja on paremini kättesaadav suuremale hulgale noortele kui ametlik juhendamine. Loomulik mentor võib olla mittevanemast sugulane, naaber, õpetaja, sõber või keegi usukogukonnast, kes on noorele usaldusisikuks. (Van Dam *et al.*, 2018, lk 204)

Noorte mentorlus kujutab endast koostöösuhet noore ja täiskasvanu vahel, kus mentor pakub kas üks–ühele või väikeses grupis tuge eesmärgiga edendada mentee positiivset arengut ja heaolu. Erinevad uuringud näitavad, et mentorid soodustavad positiivseid arengutulemusi, mis toetavad noorte sotsiaal-emotsionaalset, kognitiivset ja identiteedi arengut. Antud edusammud tugevdavad omakorda noorte üldist tugivõrgustikku, parandades suhteid vanemate, teiste täiskasvanute ja eakaaslastega. (Kaufman *et al.*, 2021) Noorte juhendamine nõuab vabatahtlikelt mentoritelt suurt pühendumust ja oma aja panustamist (Raposa *et al.*, 2017, lk 4).

Positiivne noorte arendamine on tugevusel põhinev teoreetiline perspektiiv mõistmaks nooruki arengut täiskasvanuks. Positiivse noorte arendamise üks peamisi eeldusi on, et noorte areng toimub kahesuunaliste protsesside süsteemis, mille kaudu loovad nad tugevaid suhteid vanemate, eakaaslaste, õpetajate ja teiste täiskasvanutega ning loovad ühenduse kogukondade, koolide ja muude institutsioonidega. (Erdem *et al.*, 2016, lk 466)

Positiivset noorte arengu teooriat iseloomustab viis peamist näitajat:

- pädevus (sotsiaalsed, akadeemilised või kognitiivsed oskused);
- enesekindlus (positiivne enesehinnang, enesetõhusus);
- suhted teiste inimeste ja institutsioonidega;
- iseloom;
- empaatiavõime ja kaastunne teiste suhtes. (Erdem *et al.*, 2016, lk 466)

Vaatamata kasvavale uurimistööde hulgale antud valdkonnas on vähesed uuringud siiski süstemaatiliselt uurinud mentorluse kui potentsiaalse ökoloogilise vara rolli noorte jaoks antud raamistikus (Erdem *et al.*, 2016, lk 466). Enamus noorte mentorlusprogramme keskenduvad sotsiaal-emotsionaalse ja akadeemilise riski vähendamisele. Programmid toimivad eeldusel, et madalama sotsiaalmajandusliku staatusega kodudest noored on koolis enam vastuvõtlikumad käitumise- ja akadeemilistele probleemidele kui teised noored. Laste ja noorte juhendamine ei piirdu vaid riskirühma kuuluvate noortega, vaid hõlmab ka karjääri- ja kutsealast nõustamist ning andekate laste ja noorte juhendamist. (Thompson *et al.*, 2013, lk 378–379)

Mentorluses keskendutakse seitsmele võtmeküsimusele, et teha tulevasi jõupingutusi mentorluse professionaalsemaks muutmisel. Esimene ja teine võtmeküsimus käsitleb ametliku mentorluse tehnika taseme jälgimist programmide kavandamisel ja elluviimisel, mis võtab arvesse hiljutisi uuringuid ja parimaid tavasid. Kolmas kuni kuues võtmeküsimus käsitlevad vajadust viia mentorluse tegevused vastavusse üksikute mentorprogrammide konkreetse konteksti ja eesmärkidega, jälgides programmi omadusi, mentorluse arengut, mentorluseesmärkide täitmist ja mentorlusressursside pakkumist. Viimasena tõstab seitsmes võtmeküsimus esile, pideva hindamise kui mentorprogrammide tõhusa ja pideva täiustamise aluse. (Stoeger *et al.*, 2021, lk 5)

Mentorlussuhet võib mõista kui noorte sotsiaalse suhtluse vahendajat, kus menteed õpivad enda emotsioone reguleerima mentoriga suheldes. Mentorid jagavad oma ressursse ja kogemusi, et menteed saaksid mentorlusprotsessis arendada tunnetuslikke oskusi. Eeldatakse, et lapsed ja noored, kes kogevad head mentorlussuhet, peaksid suutma arendada paremat eneseregulatsioonivõimet ja seega on neil parem enesetõhusus oma tuleviku planeerimisel ja karjäärieesmärkide seadmisel. (Lau *et al.*, 2017, lk 77–78) Et mentorlusel oleks noorte elus märgatav mõju, peab mentori ja mentee vaheline suhe olema lähedane. Läheduse puudumisel võib suhe ebaõnnestuda. Enamus programme nõuavad, et mentorid ja menteed kohtuvad kord nädalas eeldades, et sagedane kontakt annab parema võimaluse noortele saavutamaks positiivseid tulemusi. (DeWit *et al.*, 2016a, lk 61)

Noori mõjutatakse kolme protsessi kaudu, milleks on sotsiaalse ja emotsionaalse oskuste õpetamine, kognitiivsete võimete parandamine dialoogi ja kuulamise kaudu ning positiivse minapildi arendamine. Kinnitust on leidnud asjaolu, et ükski neist kolmest protsessist ei saa toimida ilma tugeva emotsionaalse sideme kujunemiseta mentori ja mentee vahel. Sellest tulenevalt peavad suhted kestma piisavalt kaua, et kasu saamiseks luua vajalik lähedus. (Spiekermann *et al.*, 2020b, lk 1–2)

Mentori ja mentee vahelise suhte pikkus on oluliseks teguriks nii kogukonnapõhises kui koolipõhises mentorluses. Pikaajased ning järjepidavad suhted muutuvad järk-järgult tugevamaks ning see soodustab noorte positiivset arengut. Mentorlussuhted, mis lõppevad ootamatult ja planeerimata tekitavad tugevaid negatiivseid tundeid või enesekriitilisi mõtteid ning vähendavad optimismi positiivsete suhete kogemiseks tulevikus. (Kupersmidt *et al.*, 2017, lk 25–26)

Üks tähtsaim tegur, mis selgitab, miks mõned juhendatavad noored kogevad positiivseid arengutulemusi rohkem kui teised, on nende suhete kvaliteet mentoriga. Juhendatava noore ja tema mentori suhe on lähedane ja usalduslik. Kvaliteetsed mentorsuhted aitavad kaasa noorte heaolu ja tervise paranemisele, kuuluvustundele ning tekib vastastikune usalduslik õhkkond, mis julgustab noori avaldama isiklikke muresid ja probleeme. Vastastikust usaldust ja lähedustunnet peetakse mentorluse tuumaks ning on oluline, et need on kindlalt paigas, et suhe annaks positiivseid kogemusi. (De Wit *et al.*, 2020, lk

193) Tugevate sidemete arendamine mentori ja mentee vahel sõltub sageli mentoritest, nende isikuomadustest ja suhtlemisvõimest (Doty *et al.*, 2019, lk 642).

Arvestades mentorlussuhte kvaliteedi tähtsust noorte positiivsele arengule võiksid programmid kaaluda lähenemisviiside kohandamist vastavalt nende vajadusi silmas pidades. See aitab tagada, et kõik noored saaksid programmis osalemisest kasu sõltumata nende riskiprofiilist. Programmid saavad kindlaks teha noorte probleemide raskusastme ning sellest tulenevalt kasutada parimaid tõenduspõhiseid lähenemisviise. Seejärel sobitatakse neid mentoritega, kellel on menteede tõhusaks toetamiseks vajalikud kogemused. Mentorlusprogrammid peavad arvestama keeruliste probleemidega, mida mentee programmi kaasa toob ning tagama omalt poolt tuge, mis aitavad luua tugevaid mentorlussuhteid. (Poon *et al.*, 2022, lk 812)

Mentorite esmane vastutus on, et suhe toetava mentee jaoks toimiks. Võrreldes mentori pühendumust ja empaatiat leiti, et empaatia on neist kahest võimsam kui rääkida mentee ja mentori suhte kvaliteedist. Empaatiilisus on ülioluline viis, kuidas mentorid saavad mõjutada suhet positiivselt enda kui ka mentee jaoks. Mentori võime olla mentee suhtes empaatiline on seotud veendumustega mentorluse tõhususe kohta. (Deane *et al.*, 2022, lk 816)

Mentorlusprogrammide töötajate ülesandeks on toetada mentori ja noore vahelise kvaliteetse suhte arendamist, kuid programmi personali roll on teadustöodes tähelepanuta jäetud. Keller ja DuBois (2021, lk 112) uurisid programmi personali võimalikku panust kogukonnapõhise mentorlusprogrammi Vanem Vend Vanem Õde mentorlussuhetesse ning programmi töötajate lähenemisviise, isikuomadusi, tööalast kaasatust ja hinnati personali pädevust toetades mentorlussuhteid. Tulemustes toodi välja, et programmi personali mõjude uurimine on kasulik mentorlussuhete arendamisel ja võib anda lõpuks aluse programmi tõhususe suurendamiseks.

Mentorlusprogrammide ootused on, et suhted mentori ja mentee vahel kasvavad loomulikeks püsivateks sidemeteks. Tõepoolest, mitmed ametlikud noorte mentorlussuhted kestavad aasta või isegi kauem. Mõned uuringud viitavad, et kui suhted lõppevad enneaegselt, on positiivse mõju osakaal väike ja need võivad noorele kaasa tuua negatiivseid tagajärgi. Enamasti pööratakse tähelepanu mentorlussuhte kujunemise ja

arengu varajastele etappidele. Mentorite värbamist, valimist ja koolitamist, mentori ja mentee sobitamist ühiste huvide alusel ning programmi töötajate poolset toetust pärast suhte algust peetakse tõhusa programmi kriitilisteks komponentideks. Vähem on tähelepanu pööratud suhete lõpetamise protsessidele ja ootustele. (Spencer *et al.*, 2017, lk 439)

Mentorlussuhete lõpetamised on normaalne osa inimestevahelistest suhetest ning arvestades, et just noorte mentorlussuhete lõpetamised on väga sagedased, on vaja pöörata suuremat tähelepanu suhete lõpetamise põhjustele, tagajärgedele ja liikidele. Uuring näitas, et noorte mentorlussuhete positiivne lõpetamine nõuab mentorlusprogrammide poolt märkimisväärset ettevalmistust ja kõigi osapoolte jälgimist. Tulemustes toodi välja, et lõpetamiste põhjalik uurimine võib tekitada parema arusaama mentorlusprotsessist. (Spencer *et al.*, 2017, lk 457)

Mentorlussuhe baseerub täielikule usaldusele, kus turvalises keskkonnas on noorel võimalik saada talle vajalikku tuge ja mõistmist. Kindlasti on oluline veelkord välja tuua, et just pikaajaline ja jätkusuutlik mentorlus tagab kõige paremad tulemused ja kinnistab selle jätkuva positiivse mõju noorele.

1.2. Mentorlusprogramm Vanem Vend Vanem Õde

Kõikidel lastel on võrdsed õigused olla mõistetud ning igaüks neist vajab kedagi, kellele toetuda ja kes suunaks ning jagaks oma teadmisi suureks saamise teekonnal. Kahjuks aga tulenevalt erinevatest asjaoludest ei ole see teekond alati helge ning osa lapsi vajab täiendavat tuge.

Progressiivsest ajastust kasvas välja Ameerika Ühendriikide esimene ja siiani suurem mentorlusprogramm Vanem Vend Vanem Õde. Ärimees Irvin Westheimer sõbrunes noore poisiga pärast seda, kui oli pealt näinud, kuidas ta prügikastis prügi kaevas. Sellest inspireerituna kutsus ta oma sõpru tema eeskuju järgima, et olla kohalikele abivajajatele poistele suurteks vendadeks. See lähenemine vormistati ametlikuks 1904. aastal kui Philadelphias tegutsev kohtusekretär Ernest Coulter asutas organisatsiooni Vanem Vend, mis koondas keskklassi vabatahtlikud, et pakkuda tuge vaestele kuritegelikele lastele. (Schwartz & Rhodes, 2016, lk, 151)

Mentorlusprogramm Vanem Vend Vanem Õde on riiklik mittetulundusühing ning alates asutamisest on organisatsioon jõudnud paljudesse riikidesse maailmas ning Ameerikas kõikidesse 50 osariiki. Organisatsiooni võivad kuuluda kõik noored, vanuses seitse kuni neliteist eluaastat ning neile leitakse mentor, kes saab lapsi ja noori toetada. Kuigi vastu võetakse kõiki noori, on enamuses need, keda suunatakse programmi. (Paneda, 2022, lk 3) Programmil Vanem Vend Vanem Õde on kolm eesmärki: aidata lastel parandada enesehinnangut, julgustada koolis edukam olema ja edendada noorte suhteid oma peredega, eakaaslastega ja teiste täiskasvanud inimestega üks-ühele mentorlussuhete kaudu (Park *et al.*, 2017, lk 60).

Lähtutakse põhimõttest, et ühiskond ei tohiks hüljata lapsi kognitiivse, sotsiaalse ja emotsionaalse arengu kriitilisel perioodil. Mentorlusprogramm Vanem Vend Vanem Õde julgustab noorte suhtlemist eakaaslastega, naabritega ja õpetajatega ning edendab positiivseid suhteid mentorite ja menteede vahel. Programm pakub positiivseid eeskujusid, et aidata vaesuses elavatel noortel paremini toime tulla, panna neid mõtlema oma tegude tagajärgedele ning julgustada neid osalema sotsiaalselt vastuvõetavates tegevustes. (Park *et al.*, 2016, lk 84)

Ameerikas viidi 13 kuu jooksul läbi uuring Vanem Vend Vanem Õde mentorlusprogrammi mõju kohta. Keskenduti programmis osalevate noorte sotsiaalsetele, emotsionaalsetele, käitumuslikele ja akadeemilistele tulemustele. Uuringus osales 764 noort vanuses 9–14 eluaastat, kes valiti uuringusse kahe Vanem Vend Vanem Õde agentuuri kaudu lääne piirkondades. (Herrera *et al.*, 2023, lk 1) Uuringu tulemused näitasid, et programm avaldab positiivset mõju noorte depressiivsuse vähendamisel, mis saavutasid ühtlasi ka statistilise olulisuse. 66,9 % noortest tekkis väga tugev ja usalduslik side oma mentoriga ning ainult 2,4 % pidas suhet negatiivseks. Usalduslik suhe oli ka põhiline alus edukaks programmi läbimiseks. Uuriti programmi mõju noortele selle toimumise ajal, kuid puudub info selle kohta, kuidas programm aitas noori edasi peale selle lõppemist. (Herrera *et al.*, 2023, lk 7)

2022. aastal viidi läbi uuring Los Angelese Vanem Vend Vanem Õde programmi raames, mille tulemustest selgus, et mentorluses osalenud saavutavad paremaid akadeemilisi tulemusi. Kitsaskohana leiti, et mentorite hulgas on liiga vähe meesmentoreid ja tuleks keskenduda rohkem just nende leidmisele, et tagada programmi parem tulemuslikkus.

(Villalobos, 2022, lk 16–18) Kanada Vanem Vend Vanem õde mentorlusprogrammides toodi välja, et poisid ootasid kolm korda kauem mentorit, neil oli võrreldes tüdrukutega 77% väiksem võimalus või tõenäosus alustada mentorlussuhet. See leid toob välja noorte soo olulisuse ning peegeldab täiskasvanud meesmentorite puudust paljudes mentorlus agentuurides. (DeWit *et al.*, 2016c, lk 283)

Vanem Vend Vanem Õde Kanada kogukonnapõhise mentorlusprogrammi uuringu läbilõikeandmete baasil, uuriti seost mentorluse intensiivsuse, positiivsete noorte arengu iseloomustuse ning noorte emotsionaalsete ja käitumuslike probleemide vahel. Uuringus kasutati nii uuemate kui ka vanemate aruannete andmeid, et hinnata noorte emotsionaalseid ja käitumisprobleeme nii, et mitmed erinevad vaatenurgad tulemuste kohta annaksid suurema kindlustunde ja näitaksid, kas saadud tulemused on usaldusväärsed. Kokku 997 nii noort kui ka täiskasvanut olid antud uuringu valimis, keda uuriti ja hinnati 6, 12, 18, 24 ja 30 kuu järel, et saada ülevaade mentorluse mõjust. (Erdem *et al.*, 2016, lk 468–469) Tulemustest selgus, et keskmine mentorlussuhe kestis 11 kuud ja vähemalt pooled noortest kohtusid oma mentoriga minimaalselt kord nädalas. 37,3% kohtumistest kestsid vähem kui 3 tundi, 40% kestsid 3–4 tundi ja 19,4% rohkem kui 4 tundi. (Erdem *et al.*, 2016, lk 473)

Positiivse noorte arengu näitajate edendamine võib olla üks viis, mille kaudu toetavad mentorlussuhted suudavad vähendada ebasoodsa taustaga noorte vastuvõtlikkust emotsionaalsete ja käitumisprobleemide tekkimiseks ning neil on suur positiivne mõju noortele (Erdem *et al.*, 2016, lk 477).

Ka Euroopas on uuritud mentorlusprogrammide tõhusust. 2018. aastal Iirimaal teostatud uuringus leiti, et mentorlusmeetmeid tunnustatakse üha enam kui väärtuslikku meetet noorte õigusrikkumiste vähenemise valdkonnas. Uuriti, milline on mentorlusprogrammi tajutav mõju noortele. Uuringu tulemusel leiti, et programm Vanem Vend Vanem Õde on noortele kasulik järgnevates valdkondades: toetus ja sotsiaalsed suhted, eesmärkide seadmine, vaimne tervis ja heaolu. Veel tuuakse välja, et täiskasvanud mentor saab mõjutada noore inimese elu positiivses suunas. Mentorlusprogramm on hea viis võitlemaks noorte kuritegevusega Iirimaal. (Murphy, 2018, lk 3)

Selleks, et noored saaksid mentorlussuhetest kasu ja mentorlusprogrammi Vanem Vend Vanem Õde missioon saaks täidetud, on vajalik, et suured vennad/õed mõistaksid ajalisi kohustusi. Rõhutatud on, et tervisliku ja olulise suhte kaotamine niigi heidutatud ja ebasoodsas olukorras oleva noore jaoks võib olla eriti kahjulik. (Villalobos, 2022, lk 10)

Eestis tegutsetakse alates 1997. aastast. Programmi vabatahtlikud mentorid pakuvad lapsele emotsionaalset tuge ja sõprust, mille tulemusel aidatakse lapsel raskustest üle saada ja täisväärtusliku tavaelu juurde naasta. (Savolainen & Ernits, 2021) Programmis osalemise kogemust on Eestis uuritud 2013. aastal. Uuring (Tammiste, 2015, lk 2–6) viidi läbi Tartu linna lastekodudes, mille valimi moodustasid 21 last neljast lastekodust. Lastel, kes elavad lastekodudes võib olla erinev sotsiaalne tugivõrgustik nendest lastest, kes elavad koos bioloogiliste vanematega. Mentorlusprogramm Vanem Vend Vanem Õde on siinkohal abiks sotsiaalse tugivõrgustiku loomisel ning rikastamisel.

Mentorlusprogrammis Vanem Vend Vanem Õde osalemise kogemust peeti kasulikuks ning see aitas parandada lastekodulaste käitumist ja arendada sotsiaalset kompetentsust. Sealhulgas toodi välja, et mentorlusprogrammis osalemine avardas laste silmaringi, laiendas vabaaja veetmise võimalusi, omandati konfliktide lahendamise oskus ning suurenes empaatiavõime. Kõige olulisemaks aspektiks programmis mainiti vanema sõbra ehk vanema venna/õe olemasolu, abi ja toetust. (Tammiste, 2015, lk 37–38) Mentorlusprogrammi Vanem Vend Vanem Õde on peetud üheks edukamaks programmiks noorte juhendamise valdkonnas. See on näidanud märkimisväärseid tulemusi noorte ja nende hariduse edendamisel ning võimekuses luua kvaliteetseid suhteid. (Tomita & Ungureanu, 2020, lk 593)

Noorte enda valikud, neid ümbritsev keskkond ja inimesed määravad, milline saab olema nende elutee. Alati ei pruugi aga kõik minna õigesti või hästi ning just sellepärast on neid vaja toetada, et saada õigele rajale tagasi. Mentorlus on selle jaoks suurepärase abivahend, kus täiskasvanud inimene pakub oma abi ja mõistmist noorele. Loomulikult ei ole kõik mentorlussuhted toimivad ja tulemuslikud, kuid kindlasti on positiivsete stsenaariumite osakaal suurem ning mentorlust saanud noored on edukamad, empaatilisemad ja paremate sotsiaalsete oskustega.

1.3. Mentorlusprogrammi mõjususe lastele ja noortele

Laste ja noorte mentorlusprogrammide eesmärgiks on ühendada lapsed ja noored täiskasvanud inimestega, kes toetaksid neid. Mentorlusprogrammide mõju on maailmas üsnagi laialdaselt uuritud, kuid programmid Eestis on jäänud tähelepanuta.

Uuringud on toonud esile üks-ühele mentorlusprogrammi positiivse mõju lastele ja noortele, kelle probleemiks on agressiivne käitumine, keelatud ainete tarbimine ja muu kuritegelik käitumine. Lisaks on hinnatud mentorlussuhte mõju paljudele noorte tulemustele ja see näitas, et mentorlusel on tugev positiivne mõju noorte depressiooni sümptomitele. Mentorluse empiirilised uuringud on andnud kindlaid tõendeid, mis näitavad, et kvaliteetsed mentorlussuhted on seotud sotsiaalse ja emotsionaalse toimimise paranemisega, sealhulgas paranesid suhted eakaaslastega, vanematega ja õpetajatega. (Raposa *et al.*, 2019, lk 423–424) Mentorlussuhte pikkus on oluline tegur tulemuste mõjule nii kogukonnapõhises mentorluses kui ka koolipõhises mentorluses (Rhodes *et al.*, 2017, lk 416). Nõrgemate mentorlussuhete varajane märkamine võimaldab programmidel pakkuda neile lisatuge, mis võib suhteid tugevdada ja vältida enneaegseid lõpetamisi (Rhodes *et al.*, 2017, lk 429).

Riskinoortele mõeldud mentorlusprogrammide arvu suurenemise tõttu on nende programmide tulemusi ja efektiivsust laialdaselt uuritud. Eelkõige uuriti kolme olulist elementi noorte arengus, mille hulka kuuluvad positiivsed eeskujud, enesekindlus ja sotsiaalne/emotsionaalne toetus. Tulemused näitasid, et pikaajaliste tugevate suhete hoidmine on avaldanud positiivset mõju. Üllatav ei ole asjaolu, et mentorlusprogrammis osalenud noortest saavad edukamad ühiskonnaliikmed. (Park *et al.*, 2017, lk 61)

Riskirühmaks loetakse 12–21-aastased noored, kellel on isiklikud probleemid ja ebasoodne ümbritsev keskkond. Riskinoored võivad olla asotsiaalsed, kodutud, välja heidetud koolist, tarvitanud ebaseaduslikke aineid või sattunud kuritegelikule teele. Negatiivseteks eeltingimusteks on perekondlikud probleemid, nagu vanemate toetuse puudumine, halvad suhtlemismustrid, vaesus ning noorte varajane seksuaalne aktiivsus ja teismeliste rasedus. (Nagpaul & Chen, 2019, lk 320) Sageli ei otsi riskinoored abi, sest on tekkinud usalduse puudumine lastekaitse- ja sotsiaalasutuste vastu. Riskinoorte

abistamiseks on loodud mitmeid teavitusprogramme, eesmärgiga aidata noori, arvestades nende individuaalsete vajadustega. (Filges *et al.*, 2022, lk 1)

Riskinoortel on võimalik ajutiselt tuge saada kasuperedelt, kuhu neid määratakse, kui nende seaduslik pere ei suuda nende eest hoolt kanda. Kasuperehooldussüsteemiga seotud noortel on juurdepääs mitmesugustele teenustele, sealhulgas mentorlusele. Uuringud on näidanud, et mentorlus on tõhus sekkumine kõigile noortele, vähem aga teatakse seda, kui võrd on mentorlus tõhus kasupere hooldussüsteemis osalevatele noortele. Sellest tulenevalt uuriti, kas mentorlus on asendushooldus noortele tõhus teenus ja millised tegurid võivad selle mõju vähendada. (Poon *et al.*, 2021, lk 1744)

Uuriti kahte aspekti: esimesena määrata kindlaks ametliku mentorluse üldine tõhusus noorte jaoks ning teisena, mis olud võivad mentorluse tõhusust vähendada, sealhulgas lähenemisviise mentorlusele, noorte ja mentorite tunnuseid ning tulemusnäitajaid. Uuringu tulemustest selgus, et just sarnase vanusega mentori ja mentee suhe oli kõige suurema mõjuulatusega, sest nad oskasid nõu anda oma kogemusest lähtuvalt ning samuti olid nad saanud parema koolituse, kui täiskasvanud mentorid. (Poon *et al.*, 2021, lk 1752)

Koolipõhistes mentorlusprogrammides uuriti programmide mõju kooliõpilaste emotsionaalsele heaolule. Tulemused tõid välja, et koolipõhine mentorlus on seotud õpilaste negatiivse käitumise vähenemise ning enesehinnangu suurenemisega. Paljudes uuringutes on uuritud mentorluse mõju akadeemilistele saavutustele, kuid vähesed on hinnanud võimalikku kasu emotsionaalsele heaolule. Üldiselt on mentorlussuhted seotud positiivse ja olulise mõjuga menteede emotsionaalsele heaolule. (Claro & Perelmiter, 2021, lk 553–554)

Mentorlus on tõhus sekkumine noortele, kellel on probleeme ja on oht, et nad ei saavuta eeldatavaid eesmärke arengus ning hariduses. Mentorlusprogrammide piisavad ressursid, head tavad, tugi ning suhted on olulised komponendid programmide tõhususe osas.

2. UURING MENTORLUSPROGRAMMI VANEM VEND VANEM ÕDE TOIMETULEKUST TÄISKASVANUEAS PROGRAMMIST VÄLJUNUD NOORTEGA

2.1. Vanem Vend Vanem Õde Pärnu programmi lühiülevaade

MTÜ Vanem Vend Vanem Õde on heategevuslik, vabatahtliku tugiisiku ehk mentori programm, mis alustas Pärnus tegevust 2001. aastal, kuid esialgselt kestis see vaid ühe aasta. 2011. aastal programm taaselustati Pärnu Pereabikeskuse baasil ning loodi MTÜ Vanem Vend Vanem Õde Pärnu. (Vanem Vend Vanem Õde, s. a.-b) Mittetulundusühing Vanem Vend Vanem Õde on avalikes huvides tegutsev organisatsioon, mille eesmärgiks on programmi edendamine Pärnu linnas ja Pärnumaal. Programm on mõeldud lastele, kes vajavad usaldusväärset, head ja eeskujulikku sõpra, kellel on käitumisraskused või probleemid koolis, kes on üksildased, tõrjutud või mahajäetud, kelle pere on raskustes. (Vanem Vend Vanem Õde, s. a.-c)

Eesmärgi saavutamiseks koolitatakse vabatahtlikud mentorid, kes viiakse kokku abi ja tuge vajavate noortega. Programmi vabatahtlik mentor saab olla iga vähemalt 18-aastane füüsiline isik, kes oma hoolimise ja eeskujuga soovib olla sõber oma väikesele sõbrale ning panustab oma aega programmi eesmärkide elluviimisel ja täidab nõudeid vastavalt programmi põhikirjas sätestatule. (Vanem Vend Vanem Õde, s. a.-a) Programmi töötajate poolt koordineeritakse vabatahtlike tegevust ning sõbrapaaridele luuakse erinevate ühistegevuste võimalused. Programmi liikmetel on kõik seadustest tulenevad õigused ja kohustused. Neil on õigus saada teavet programmi tegevuste kohta ning kohustus järgida programmi põhikirja ja juhatuse otsuseid. (Vanem Vend Vanem Õde, s. a.-c)

Vabatahtlikuks mentoriks võib saada karistamata täisealine isik, kes on võimeline Eesti Vabariigi seaduste kohaselt töötama lastega. Mentor on valmis kord nädalas, kaks kuni kolm tundi pühendama oma aega noorele õele või vennale ning ta soovib panustada

ühiskonna parendamisse. Vanemaks õeks või vennaks saamiseks peab uus vabatahtlik läbima koolituse, mille viivad läbi programmi juhatuse liikmed. Koolituse läbinutega sõlmitakse vabatahtliku tegevuse leping ja seejärel viiakse vabatahtlik täiskasvanud mentor kokku programmis osalevate lastega. (Vanem Vend Vanem Õde, s. a.-c)

Programmis Vanem Vend Vanem Õde toimub üldiselt sõprussuhe väikese õe või vennaga ühe aasta jooksul. Vastavalt vajadusele on mõned sõprussuhted lühemad, kuid mõned kestavad pikemalt kui aasta ning sõprus võib olla elukestev. Sõprussuhe on üks-ühele vormis, mille käigus veedetakse eesmärgistatult ühiselt aega. Mitu korda aastas toimuvad ühisüritused, kus osalevad kõik sõbrapaarid ja programmi vabatahtlikud. Sõbrasuhe lõpetatakse sõbralikult hooldatud ja koordineeritud vormis. (Vanem Vend Vanem Õde, s. a.-d)

Programmi tegevuses lähtutakse Eesti Vabariigi seadustest ja õigusaktidest, ÜRO laste õiguste konventsioonist, ÜRO inimõiguste deklaratsioonist ja Vabauhenduste tegevuse eetilistest põhimõtetest. (Vanem Vend Vanem Õde, s. a.-a) ÜRO lapse õiguste konventsioon võeti Eestis vastu 1991. aastal, mis kehtib igale kuni 18-aastasele lapsele ja noorele. Artikkel 3 sätestab, et igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes riiklike või era sotsiaalhoolekandeametuste, kohtute, täidesaatvate või seadusandlike organite poolt tuleb esikohale seada lapse huvid. Kohalike omavalitsuste eesmärgiks on tagada lapsele tema heaoluks vajalik kaitse ja hooldus, arvestades lapse vanemate, seaduslike hooldajate või teiste lapse eest seaduslikult vastutavate isikute õiguseid ja kohustusi. (Lapse õiguste konventsioon, 1996) Lapsed ei suuda alati oma huvisid ise kaitsta ning seetõttu on oluline, et last ümbritseksid teda mõistvad, kaitsvad ja sõbralikud täiskasvanud.

Mittetulundusühingu Vanem Vend Vanem Õde Pärnu juhtimine ja tegevus on avatud, demokraatlik ja läbipaistev ning oma tegemisi kajastatakse kodulehel. Ühingu juhivad juhatuse liikmed, mille liikmed valitakse kolmeks aastaks ja sinna võib kuuluda kuni kolm liiget. Pärnu Linnavalitsuse partnerina taotleb MTÜ igal aastal tegevustoetust. Paljud kulud kaetakse vabatahtlikkuse alusel ning sponsorluse kaudu. Ühingu võib vastavalt seadusele välja anda stipendiume ja tegeleda koolitus- ning majandustegevustega. (Vanem Vend Vanem Õde, s. a.-c)

Mentorlusprogramm Vanem Vend Vanem Õde on mõeldud abivajavatele lastele ja noortele, kellel on probleeme kodus, koolis või sõpruskonnas. Programmi raames saab noor endale täiskasvanud sõbra, kes teda mõistab, kuulab ja ei anna hinnanguid. Programmi tegevuse tulemuseks on noored, kelle tulevik on helgem ja neist saavad ühiskonnale väärilised kodanikud.

2.2. Uuringu kavandamine ja valimi moodustamine

Käesolevas lõputöös kasutatakse kvalitatiivset uurimisviisi. Kvalitatiivne uurimisviis on selline uurimisviis, kus ei analüüsita arvulisi näitajaid, vaid uuritakse hoopis süvitsi toimuva sisu ja selgitatakse välja inimeste kogemusi ning mis on nende jaoks oluline. (Silverman, 2021, lk 3) Kvalitatiivne uurimisviis aitab põhjalikult lahti kirjutada ja seetõttu paremini mõistetavaks teha erinevaid sotsiaalseid probleeme ja leida vastused küsimustele miks ja kuidas. Kvalitatiivne uurimisviis võimaldab uurida teemat süvitsi ning annab võimaluse intervjueeritava rääkida kogetust nii nagu tema seda läbi elas ja tundis. (Õunapuu, 2014, lk 53)

Antud uuring annab ülevaate inimeste käitumisest, tajust ja kogemustest ning võib saada väärtusliku ülevaate programmi mõjust (Askarzai & Unhelkar, 2017, lk 29). Detailed kogemuslood ja -intervjuud annavad aluse programmi Vanem Vend Vanem Õde laiendamiseks ja sellele programmile suurema tähelepanu pööramisele Pärnus.

Andmete kogumiseks kasutab töö autor poolstruktureeritud ehk avatud küsimustega intervjuud, sest see võimaldab jõuda intervjueeritava kogemusele võimalikult lähedale (Õunapuu, 2014, lk 170). Intervjuude paindlik iseloom aitab respondentidel enda kohta rohkem rääkida, mis omakorda aitab rikastada kvalitatiivseid andmeid (Alamri, 2019, lk 66). Poolstruktureeritud intervjuu kasuks langes valik, sest see algab intervjueeritava suunaval juhtimisel, kuid olenevalt intervjueeritavast võib sealt laekuda informatsiooni, mis ei ole saadav kuskilt mujalt kui ainult tänu selle inimese kogemusele (Õunapuu, 2014, lk 171–172). Intervjuu eeliseks on paindlikkus, võimalus andmekogumist reguleerida vastavalt olukorrale ning sobivus väikese valimi korral. Negatiivseks pooleks võib lugeda, et intervjuude ettevalmistamine, nende läbiviimine, transkribeerimine ja analüüsimine on ajamahukas ning tihtipeale seda alahinnatakse. (Laherand, 2008, lk 177–179)

Intervjuu tegemiseks pannakse kokku intervjuu kava. Antud kava aitab intervjuud paremini läbi viia, et oleks võimalik kätte saada kogu vajalik informatsioon. Intervjuus on võimalik kasutada nelja tüüpi küsimusi, milleks on otsesed, täpsustavad, temaatilised ja tõlgendavad küsimused. Kui vastused jäävad liiga lühidaks, on võimalik esitada täpsustavaid küsimusi. Intervjuu läbiviimiseks on kindlasti vajalik varuda piisavalt aega, et oleks võimalik arutleda ja põhjalikud vastused saada. Intervjueerija peab kindlasti suutma kuulata vastuseid lõpuni, minemata edasi järgmise küsimusega. (Lagerspetz, 2017, lk 141–142)

Lõputöö uuringus kasutab töö autor ettekavatsetud valimit, kus uurija valib intervjueeritavad ise ja lähtub oma eelnevatest teadmistest (Õunapuu, 2014, lk 143). Valimi moodustavad seitse täisealist noort, kes on väljunud programmist Vanem Vend Vanem Õde. Intervjueeritavateni jõutakse MTÜ Vanem Vend Vanem Õde juhatuse liikme kaudu, kes on eelnevalt teinud vastavad kokkulepped. Antud noortele on selgitatud käesoleva lõputöö eesmärki ning nad on andnud oma nõusoleku uuringus osalemiseks. Kahjuks teiste programmis osalenutega pole võimalik kontakti luua, et suurendada valimit ning sellepärast on ka antud uuringu valimi suuruseks seitse. Uuringu läbiviimiseks pole vaja eriluba, kuna tegemist on täisealistega.

Tuginedes teoorias välja toodud materjalidele on käesoleva lõputöö autor koostanud intervjuuküsimused. Intervjuu küsimusi on kokku kaksteist, mis on välja toodud lõputöö lisas 1. Ekspertintervjuu (Laherand, 2008, lk 199) on planeeritud MTÜ Vanem Vend Vanem Õde Pärnu juhatuse liikmega. Ekspertintervjuu küsimusi on üksteist, mis on koostatud lõputöö autori poolt toetudes töö teooriale ning intervjuukava on välja toodud lõputöö lisas 2. Respondentidega suheldes leiti sobiv keskkond intervjuude läbiviimiseks ning selle tulemusena kaks intervjuud viidi läbi videokõne vahendusel ja viis intervjuud teostati kontaktkohtumistel. Enne intervjueerimist selgitati respondentidele antud lõputöö eesmärki ning küsiti luba intervjuu salvestamiseks. Vestlused salvestati töö autori telefoniga ning peale intervjuud vastused transkribeeriti Word dokumendina, mida kasutati ainult käesoleva lõputöö raames. Lõputöö valmides kõik tehtud intervjuud kustutatakse.

Intervjuudest kogutud vastuste analüüsimiseks kasutatakse sisuanalüüsi meetodit. Kvalitatiivse sisuanalüüsi eesmärgiks on süstemaatiliselt muuta intervjuu käigus kogutud

andmeid tulemuslikuks ja organiseeritud kokkuvõtteks. Analüüsi käigus tuleb kõigepealt intervjuud korduvalt läbi lugeda, et täielikult mõista, mida respondent on tahtnud öelda. Seejärel jagatakse intervjuu väiksemateks osadeks, mille tulemusel sarnased osad kategoriseeritakse ning selle põhjal tuuakse välja kõige olulisem. Kvalitatiivse sisuanalüüsi puhul tuleb mees pidada, et tegemist ei ole lineaarse protsessiga, vaid tuleb minna algandmete juurde tagasi, et mitte muundada vastajate põhisõnumit. (Erlingsson & Brysiewicz, 2017, lk 94–95)

Anonüümsuse tagamiseks on respondendid kodeeritud tähisega N1–N7 ja ekspert tähisega E. Intervjuud viidi läbi 1.–31. märts 2023. aastal ning kestsid 30–50 minutit. Intervjuude pikkus sõltus respondentide vastustest ning sellest, kui oluliseks pidas töö autor esitada respondentidele täiendavaid küsimusi.

Uuringu tulemuste osas käsitletakse intervjuude analüüsi, mida näitlikustavad respondentide tsitaadid, kus tähisega /.../ märgitakse intervjuust välja jäetud osa. Uuringu tulemused on liigendatud kolmeks alapeatükiks, kus esimeses on välja toodud intervjuuküsimuste analüüs programmis viibimise ajast, teises osas küsimuste analüüs peale programmist väljumist ning kolmandas osas on eraldi presenteeritud ekspertintervjuu tulemused. Sisuanalüüsi põhjal tuuakse välja ettepanekud parenduskohtadeks MTÜ Vanem Vend Vanem Õde Pärnu juhatusele.

2.3. Uurimistulemused ja analüüs

2.3.1. Intervjuuküsimuste analüüs programmis osalemise ajast

Esimese küsimusena uuriti programmi sattumise viise, kus intervjuude käigus tuli välja, et programmiga ühinemine võib toimuda mitmel erineval viisil: Pärnu linna sotsiaaltöötajate, lastekaitse või pereabikeskuse kaudu. Mõnel juhul liituti programmiga tuttavate, pereliikme või psühholoogi soovitusel.

Ma olin neljandas klassis ja mind kiusati, olin väga üksildane, mul ei olnud sõpru, ei osanud teiste lastega käituda. Peksin poisse saabastega ja näitasin keskmist sõrme, olid käitumisprobleemid. /.../ Käisin palju psühholoogi juures. Psühholoog küsis ema käest, et kas ma ei tahaks liituda selle grupiga. Ma olin nõus ja emaga läksime sinna kontorisse juhatuse liikmega rääkima. (N2)

Respondendid (N1, N2, N3, N6, N7) tõdesid, et peamised põhjused, miks programmiga liituti, olid üksildus, käitumisprobleemid ja koolikiusamine. Üks intervjueeritav (N4) tõi välja probleemsed suhted vanematega, mille tulemusena satuti lastekaitse ja korrakaitsete huviorbiiti ning sealt suunati liituma programmiga. Ühel juhul mainis respondent (N5), et oli suur soov saada programmist vanem õde, kuna peres oli eelnevalt see kogemus olemas. Respondentide vastustest tuli välja, et programmiga liitumine oli neile vajalik, sest põhjused, miks sinna satuti, olid murettekitavad.

Uuringust selgub, et programmiga liituti erinevates vanustes, mis on presenteeritud ka Tabelis 1.

Tabel 1. Programmiga liitumise vanus

Respondent	Programmiga liitumise vanus
N1	15-aastane
N2	10-aastane
N3	12-aastane
N4	9-aastane
N5	12-aastane
N6	9-aastane
N7	14-aastane

Kahel juhul (N4, N6) olid lapsed 9-aastased. Enamus intervjueeritavaid olid 10–14-aastased (N2, N3, N5, N7) ning ühel juhul (N1) liituti programmiga 15-aasta vanuselt. Alljärgnevas tabelis 2 on välja toodud, kui pikk aeg on tänaseks möödas, mil väljuti mentorlusprogrammist.

Tabel 2. Periood, mis on tänaseks möödunud programmist väljumisest

Respondent	Aeg, mis on programmist väljumisest möödunud
N1	9 aastat
N2	1 aasta
N3	15 aastat
N4	16 aastat
N5	10 aastat
N6	1 aasta
N7	11 aastat

Intervjuude tulemusena selgus, et programmi mõju hinnati üldiselt positiivseks ja kasulikuks. Respondendid (N1, N2, N3, N6, N7) tõid välja, et programmiga liitudes oldi arglik ja vaikne, kuid sealt väljudes palju enesekindlam ja julgem suhtleja.

Mõjutanud on nii palju, et ma tahan teisi aidata, kindlasti andis see nõ juurde täiskasvanute usaldamist, et isegi võõras inimene võtab sind sellisena nagu sa oled, see annab enesekindlust juurde ja polegi nii hull, et saad ja võid kõigest rääkida, mis on mureks või mis mõtted on peas/.../ see on kindlasti mulle juurde andnud väga palju enesekindlust ja maailmavaade on muutunud tänu sellele. Ja nüüd tahan ka ise, tänu programmile, teisi aidata. (N1)

Vestluse käigus kerkis esile üks negatiivne kogemus, kus noor (N4) ei olnud rahul olukorraga, et tal vanemad õed mitmel korral vahetusid ning see tekitas trotsi. Olukord muutus, kui lõpuks sobituti vanema vennaga, kellega suheldakse ka programmist väljumise järel. Tulemustest selgus, et programmis osalemine on teinud respondentidest paremad inimesed, sõbrad ja suhtlejad. Mainiti ka asjaolu, et tänu saadud kogemusele õpitakse täna ametit, mis eeldab head suhtlemisoskust ja julgust.

On mõjutanud küll /.../ vahepeal olid asjad halvemini, nüüd on paremaks läinud. Ma olen hakanud inimestega rohkem sotsialiseeruma. Olen ise tahtnud oma elu muuta paremuse poole. Tänu programmile olen kohanud väga palju lähedaid inimesi, kellega tänaseni suhtlen. (N6)

Uuringust selgus, et vanemalt vennalt/õelt oodati headust ja sõbralikkust. Üks respondent (N1) tõi välja, et vanem õde võtaks teda sellisena, nagu ta on, ilma eelarvamusteta. Mõnel juhul mainisid intervjuueeritavad (N2, N3, N4, N6) välimust ja välja toodi professionaalsus ning oskus olla lapsega sõber.

Ma tahtsin, et vanem õde oleks minu sarnane, et inimesed arvaksid, et ta oleks nagu minu päris vanem õde /.../ või siis seda ka, et ta oleks sõbralik, ei oleks ülbe. Kõige rohkem kartsingi, et vanem õde on ülbe ja nõ külm inimene. (N3)

Kaks respondenti (N5, N7) ütlesid, et neil ei olnud eelnevaid ootusi. Sooviti vaid, et oleks inimene, kes kuulaks ja mõistaks.

Kõik respondendid leidsid, et head ja sõbralikud suhted vanemate vendade/õdedega olid väga olulised. Viis respondenti (N1, N3, N4, N6, N7) suhtlevad oma vanemate vendade/õdedega ka peale programmi ametlikku lõppu. Välja toodi, et koos veedeti vaba aega, käidi ühisüritustel, matkamas ning seikluspargis.

Suhted olid väga head, me sobisime hästi, käisin temal külas. Käisime koos matkamas ja seikluspargis, need asjad on meelde jäänud. Meie sõprussuhe toimis väga hästi. Ma olen selline kinnine inimene, ei lasknud inimesi endale kergelt ligi, aga temaga läks hästi, et kui inimene on tore ja ma näen, et ta ei taha mulle halba, seetõttu olid meie suhted kiiresti sõbralikud. (N7)

Olulise aspektina mainiti, et vanemale vennale/õele saab kõigest rääkida ja vajadusel abi paluda. Üks respondent (N1) tõi välja, et vanemal õel oli põnev amet, mille võlusid ja valusid noorele õele tutvustati. See sai suureks motivatsiooniks edasise elukutse valikul. Uuringust tuli välja, et kõigil seitsmel respondentil arenes suhtlemisoskus ja nad muutusid julgemaks just tänu vanemale vennale/õele.

Intervjuudest selgus, et üldiselt kestis ametlik sõprussuhe 1–3 aastat. Seitsmest respondentist kuus märkisid, et sõprussuhe kestab ka peale programmist lahkumist. Kaks respondenti (N5, N6) avaldasid pahameelt, et vanem õde lahkus programmist ning seetõttu sõprussuhe katkes, mille tulemusel tekkis hüljatuse tunne. See näitab sõprussuhte pikkuse olulisust uuringus osalenutele ning samuti asjaolu, et kui suhe lõppes enne ametlikku aega, siis see tekitas neis negatiivseid tundeid.

2.3.2. Intervjuuküsimuste analüüs peale programmist väljumist

Järgmise küsimusena uuriti respondentidelt mentorlusprogrammis osalemise kasulikkust peale programmist väljumist. Kuus respondenti seitsmest väitsid, et programm oli neile väga kasulik ja üks osaliselt kasulik. Respondent (N7) tõi välja, et programmis osalemise mõjul muututi julgemaks ning selle tulemusel suunduti edasi õppima kutsekooli erialale, mis nõuab inimestega suhtlemist. Kaks respondenti (N3, N6) nentisid, et vanema õe toetusel ja juhatusel suunduti õigele teele, kui poleks seda olnud, siis võinuks minna oluliselt halvemini. Ka respondendi (N1) sõnul oli programmi toetus väga vajalik arusaamaks, kellega on õige lävida ja kellega mitte. Nähti ja kogeti maailma positiivsemalt ning tutvuti inimestega, kellega suheldakse ka täiskasvanueas. Lisaks toodi välja (N5) meeskonnatöö oskus ja esinemisjulgus, mis on vajalikud ka täiskasvanueas. Ainult üks respondent (N4) mainis, et programmis osalemine oli osaliselt kasulik. Põhjuseks toodi välja vanemate õdede vahetumine, mis tekitas respondentis segadust ja tunde, et ta on väljatõugatud.

Uuringust selgus, et kõik respondendid märkasid programmis osalemise ajal ja sealt väljumise järel endas positiivseid muutusi. Vestluse käigus tuli välja, et enesekindlus on see, mida respondendid enda juures kõige enam esile tõstsid. Üks respondent (N3) mainis: „Kui tekib olukord ja enesekindlus kaob, siis saab helistada oma endisele vanemale õele ja abi küsida, see tekitab turvatunde.“ Ühel juhul (N4) tõsteti esile, et tänu vanemale vennale saadi aru, et tuleb käia koolis ja õppida ning tänu sellele tekkis ka kohusetunne.

/.../tänu programmile ja neile inimestele, keda seal kohtasin, ma suhtlen inimestega. Avastasin, et mul on hea huumorimeel, mulle meeldib nalja teha ja lõbus olla. Ma enne programmi minekut kartsin inimestega rääkida, nüüd ma enam ei karda. Ma ei karda teha otsuseid, tean, mis on mulle kõige parem, olen muutunud enesekindlamaks ja avatumaks. (N6)

Uuringu tulemusena selgus, et üks respondent (N1) on juba ise vanem õde ja üks (N2) on saamas vanemaks õeks. Mõlemad tõid välja, et noore kuulamine ja mõistmine on oluline.

Täna olen juba vanem õde olnud üle aasta. Minu algne mõte oli, et soovin anda nooremale seda, et ta saab mind usaldada, mulle kõigest rääkida, ma kuulan teda/.../ mitte mingil juhul ei tee ma noore õe mõtteid maha, isegi siis, kui ta räägib mõnest teost, mis pole just kõige õigem. Siis ikkagi räägime nõ versioonist, mis oleks parem, mitte see, et miks sa nüüd siis seda tegid. Keegi pole kunagi halb, tegu on halb. Eks iga inimene õpib tegelikult ju oma vigadest. (N1)

Intervjuudes tõid kaks respondenti (N3, N4) välja, et noorematele ollakse eeskujuks ja räägitakse, kui tähtis on koolis käia ja õppida. Olulised on viisakas käitumine ja korralikud kombed, et noortest kasvaksid korralikud täisealised inimesed. Ühel juhul avaldati arvamust (N5), et soov olla vanem õde on suur, kuid selleks pole võimalust. Samas mainiti, et vanemate inimeste austamine, teiste märkamine ja maailma avatumalt nägemine oleksid soovitud ning õpetused noorele. Respondent (N7) ütles, et ta oleks oma nooremale sõbrale alati toeks ja kuulaks teda. Rõhutati, et haridus on tähtis ja selle teadmise annaks edasi ka noorele õele või vennale.

Järgnev uuringu küsimus keskendus asjaolule, kuidas on programmis Vanem Vend Vanem Õde osalemine mõjutanud respondentide edasist elu. Üks vastaja (N1) sai programmis osalemise kogemusest tõuke tegeleda täiskasvanuna sama valdkonnaga ehk asuti õppima sotsiaaltööd. Eriti sooviti tegeleda noortega ja sihiks on võetud just üks-ühele suhtlusvorm. Ühel juhul (N3) mainiti, et kindlust annab juurde teadmine, kui on vaja abi, siis võib seda alati vanemalt õelt paluda. Lisaks toodi välja, et eelnevad hirmud seoses suhtlemisega on vanemate õdede toel ja eeskujul ületatud ning alustatud on tööd, mis vajab suhtlemisuskust ja enesekindlust. Ühe respondendi (N6) hinnangul on aru saadud, et inimestele on vaja alati anda teine võimalus: „Ma olen aru saanud, et inimesed ei ole sellised nagu nad seda välja näitavad, inimesed on head, inimesed ei ole kurjad. Anna inimesele võimalus isegi siis, kui ta on midagi halvasti teinud, anna teine võimalus, lase ennast tõestada.“ (N6)

Programmist võeti täiskasvanu ellu kaasa teadmine, ükskõik milline inimene sa oled, sõber saab olla kõigiga. Intervjueeritav (N1) tõi välja, et kõik on võimelised ennast muutma, vaja on vaid motivatsiooni ning head ja rahulikku kuulajat, kes mõistaks. Üks respondent (N2) mainis, et õppis armastama ja kuulama lapsi, mis oli tema jaoks ääretult tähtis. Kaks vastajat (N3, N4) tõdesid, et programmist saadi head suhted ning tekkis sõpruskond, kellega suheldakse siiani. Oluliseks peetakse haridustee jätkamist, et elus hästi hakkama saada. Lisaks nenditi (N5, N6), et programmis olemise ajal omandati teadmisi, kuidas enda eest hoolitseda, õpiti suhtlema teiste inimestega ning nendega arvestama, need oskused võeti kaasa täiskasvanuella. Muuhulgas mainiti (N6) käeliste oskuste omandamist, nagu kudumine, viltimine ja söögi valmistamine. Kokkuvõtvalt võib öelda, et peamine oskus, mis programmist kaasa võeti, oli: „Ära karda suhelda, ole avatud ja kui on abi vaja, siis küsi.“ (N7)

Respondendid (N3, N4, N6) kirjeldasid, kuivõrd neil on säilinud suhted vanemate õdede/vennaga. Samad respondendid tõdesid, et suhted vanemate õdede ja vennaga on väga head ka peale programmist väljumist. Ette võetakse ühiseid tegemisi ning jagatakse rõõme ja muresid.

/.../mulle on hästi oluline, et ma saan temaga edasi suhelda, et mul on inimene, kellega oma rõõme ja muresid jagada. Minu haridustee on pooleli ja tänu oma vanemale õele, kes mind on kõiges toetanud, tahan ma kooli lõpetada. (N6)

Osad respondendid (N1, N2, N3) nentisid, et suhtlemine vanema õega on jäänud minimaalseks. Üks respondent (N2) tõi esile, et ametlik sõprussuhte lõpp tegi kurvaks, sest ei olnud enam inimest, kellega koos vaba aega veeta.

Intervjuude põhjal saab öelda, et programm Vanem Vend Vanem Õde on abivajavale lapsele/noorele vajalik. Peamiselt peeti oluliseks sobivust vanema venna või õega. Suurelt osalt saadi juurde julgust ja enesekindlust, õpiti suhtlema ja häid eeskujusid järgides jätkati haridusteed. Murekohana saab välja tuua tõsiasja, et sõprussuhte katkemine enne ametlikku aega võib mõjuda noortele negatiivselt ning tekitada hüljatuse tunnet.

2.3.3. Ekspertintervjuu analüüs

Ekspertintervjuus mentorlusprogrammi Vanem Vend Vanem Õde Pärnu koordinaatoriga uuriti, mis on põhiprobleemid, millega pöördutakse programmi. Vastusest selgus, et põhiprobleemiks on üksindus. Lapsed/noored on jäänud mingil põhjusel ilma toeta, nende vanematel pole aega või oskusi, et oma lastega tegeleda, lastel puudub tugivõrgustik ning nad on koolis üksi. Neil puudub oskus luua sõprussuhteid, nad on kõrvale jäänud ja neil on käitumisprobleemid. Esmasteks märkajateks on klassijuhatajad, kooli sotsiaaltöötaja või koolipsühholoog, kes soovivad pöörduda programmi. Mõnikord võib ka pere tugiisik märgata, et peres on selline laps, kes vajab sõpra. Kui laps või noor on juba sattunud lastekaitse või linna sotsiaaltöötaja vaatevälja, siis on tegemist tõsisemate probleemidega ning sel juhul võib olla kasu vanemast sõbrast, kes nendega tegeleks.

Programmi väärtusena tuuakse välja lapsed ja noored ning programmi vabatahtlikud mentorid, kes on valmis pühendama oma aega ja koos tegutsema väikese sõbraga. Väärtustatakse vastastikku sõbralikku üks-ühele sõprussuhet, mis annab mõlemale osapoolle positiivseid laenguid. Välja tuuakse ka Pärnu väiksus: „Meil on väike seltskond, me suhtleme tihedalt, saame kõik hästi läbi, nii noored kui vanad, me ei haju laiiali ning hoiaime kokku.“ (E)

Programmi juhtkond ja vabatahtlikud saavad kokku kord kuus. Kokkusaamisel räägitakse, jagatakse kogemusi ning vajadusel nõustatakse.

Üksteisele antakse nõu, kui keegi on hädas oma noorema sõbraga ning ei tea, kuidas edasi toimetada või käituda. Toimuvad ka individuaalsed kohtumised, need

on vastavalt vajadusele. Meil on oma grupp Facebookis, kus käib aktiivne suhtlus. Sotsiaalmeedia vahendusel saab kiireloomulisi küsimusi esitada /.../ alati võib ka programmi koordinaatorile helistada kui on kiiresti abi vaja. (E)

Küsimusele, millist tagasisidet olete saanud programmist väljunud noortelt, vastas ekspert, et kõige parem tagasiside on see, kui endised noored tahavad täiskasvanuna ise olla vanem vend või õde. Tahetakse tagasi anda seda, mida ise kunagi saadi. Paljud võtavad osa ühisüritustest, kuigi ollakse juba programmist väljunud. Populaarseimaks ühisürituseks on osutunud suvine laager, kus on võimalik abiks olla ka laagri korraldamises. 90% endistest väikestest suhtlevad ka peale programmist väljumist, mis on väga positiivne.

Enne sobitusprotsessi läbivad uued mentorid ühepäevase koolituse, kuhu kaasatakse juba programmis olevad mentorid, kes jagavad oma kogemusi uutele tulijatele. Koolitusel tutvustatakse programmi ning antakse ülevaade programmis toimuvast. Mentoritele räägitakse lapse arengust või keerulisemate laste eripäradest. Samuti räägitakse suhtlemisest üldisemalt ning sellest, kuidas suhelda nii, et suhtes ei tekiks tõrkeid. Koolitus on alustavale mentorile kohustuslik. Peale seda viiakse läbi individuaalne vestlus, kus selgitatakse kõike täpsemalt. Kõik saavad alati toetust ja abi, kui seda vajatakse.

Programmi mentoriks sobivad kõik inimesed, kellel on tahe ja soov toetada abivajavat last. Mentorilt eeldatakse, et ta on aktiivne, hea kuulaja ja suhtleja. Ta peaks oskama vestelda erinevatel teemadel, mis võiks last või noort huvitada. Väga olulise aspektina tuuakse välja ausus ja sõbralikkus. Kui inimene soovib panustada vabatahtliku mentorina programmis, siis esmalt peab ta esitama karistusregistrist väljavõtte iseenda kohta. See on kohustuslik kõigile inimestele, kes töötavad lastega. Karistusregistris ei tohi olla isikuvastaseid kuritegusid. Seejärel täidetakse mentorite ankeet, mis on üsna põhjalik. Kui ankeedist tulevad välja kõik sobivad isikuomadused, siis ongi inimene mentoriks sobiv.

Küsimusele, mis käsitles meesmentorite valikut, vastas ekspert, et siiani on enamus meessoost soovijad vastu võetud. Vaid üks on ukse taha jäänud, kuna tal puudusid vastavad isikuomadused.

/.../üldiselt on see miljonidollari küsimus, sest tõesti ei tea, kuidas mehi motiveerida, et nad tuleksid vabatahtlikuks mentoriks lapsele või noorele. Mulle tundub, et mehed, kes vähegi tahavad olla vabatahtlikud, lähevad pigem abipolitseinikuks /.../. (E)

Mainiti ka seda, et on vanemaid õdesid, kes soovivad endale just väikest venda, sest neil pole endal bioloogilist venda olnud ning samuti on väikesed vennad hea meelega sõbrad vanema õega. Sõprussuhe ei peagi olema soopõhine.

Väitega, et suhte pikkust peetakse programmis üheks olulisemaks komponendiks, on ekspert nõus. Pikem mentorlussuhe võimaldab mentoril juba kehakeelest lugeda, milline on mentee tuju ning kas on midagi negatiivset juhtunud. Sellisel juhul saab mentor juba õigeid küsimusi esitada ning pakkuda tuge. Eriti kehtib see olukorras, kus üks on täiskasvanu ja teine laps. Mõnel lapsel võtab usalduse tekkimine kauem aega, mõni aga avab ennast kohe ja räägib kõik, mis südamel, ära.

Oma kogemusest saan tuua näite, et ühel vanemal vennal oli selline väike vend, kes avas ennast kohe, esimesel korral. Nad sõitsid koos suvelaagrisse ja teel olles, rääkis väike vend terve oma eluloo ära. Vahest on see olukord ka ohtlik, sest nii hakkab vanem nägema just seda, mida väike vend on rääkinud. Võib juhtuda, et see väike oli mingi maski taga, et rääkis kohe kõik ära. Pikemal suhtlemisel tuleb välja, kas kõik räägitu oli tõsi või laps varjas oma tõelisi tundeid. See tähendab, et jah, suhte pikkus on väga oluline meie programmis. (E)

Järgnevalt uuriti, kuidas väärtustab kogukond programmi Vanem Vend Vanem Õde. Ekspert mainis, et kui programmi tegutsemisest Pärnus on erinevates kanalitest räägitud, siis on sellele alati ka positiivset tagasisidet saadud. Programmis toimub kõik vabatahtlikkuse alusel. Programmi toetab ka Pärnu linn ning koostööd tehakse lastekaitsega, kelle kaudu mõned lapsed ja noored programmi jõuavad.

Küsimusele, millised võiksid olla edasised arengusuunad märkis ekspert, et soovitakse linna poolt palgalist koordinaatorit. Töö on väga mahukas ja vajab suurt pühendumist. See võiks programmi tegemistele hoogu juurde anda. Ühe eesmärgina toodi välja ka programmi tegevuskoha remontimine.

Üheks olulisemaks arengusuunaks on kasvatada vanemate õdede ja vendade pagasit. Näiteks, kui postkastis on avaldus, et keegi väike ootab vanemat õde või venda, siis oleks meil see ka kohe olemas, väikesed ei tohiks jääda pikalt ootama. Hetkel kõik vabatahtlikud, kes on programmis, teevad väga head tööd. (E)

Uuring mentorlusprogrammi Vanem Vend Vanem Õde väljunud noorte toimetuleku kohta kinnitab, et programmil on suur positiivne mõju sellest väljunud noortele nende täiskasvanueas ning just mentorlussuhte pikkus määrab selle mõju suuruse. Ka ekspertintervjuu tulemused näitavad, et programmi sattunud noored saavad sellest abi ning kogukond väärtustab nende panust.

2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud

Mentorlusprogrammi Vanem Vend Vanem Õde võetakse vastu kõiki lapsi ja noori vanuses seitse kuni neliteist eluaastat ning programmi satutakse just sinna suunamise kaudu (Paneda, 2022, lk 3). Sama selgus ka käesolevas uuringus, et programmi satutakse ametiasutuste, pereliikmete või tuttavate suunamise kaudu. Peamised põhjused, miks programmiga liituti, olid käitumisprobleemid, koolikiusamine ja üksildus. Respondendid tõdesid, et programmiga liitumine oli neile vajalik, sest põhjused miks sinna satuti, olid tõsised. Sarnastele järeldusele jõudsid oma uuringus ka (Raposa *et al.*, 2019, lk 423–424), kes tõid välja, et üks-ühele mentorlusprogrammil on positiivne mõju lastele ja noortele, kellel on probleemne käitumine.

Uuringust selgus, et mentorlusprogramm on respondente mõjutanud positiivselt. Mainiti, et enne programmi sattumist kardeti inimestega suhelda, tunti üksindust ning suhted vanematega olid halvad. Juba programmis viibimise ajal märgati aga endas muutusi – enesekindlus kasvas ning suhtlemisoskus paranes oluliselt. Antud omadused võeti kaasa ka oma täiskasvanuella. Lisaks nenditi, et programm tegi respondentidest paremad inimesed ja tänu programmile tahetakse ühiskonda panustada sama palju tagasi, kui programmist ise saadi. Uuringutulemust kinnitab ka Tammiste (2015, lk 37–38) uuring, kus samamoodi toodi välja, et mentorlusprogrammis osalemine avardas silmaringi, ning programmi käigus omandati oskusi, kuidas lahendada konflikte ning suurenes ka empaatiavõime.

Usalduslik ja lähedane suhe mentori ja mentee vahel on edukaks programmi läbimiseks olulise tähtsusega (Herrera *et al.*, 2023, lk 7). Eeldatakse, et mentori ja mentee kohtumised vähemalt kord nädalas annavad paremaid tulemusi (DeWit *et al.*, 2016a, lk 61). Seda kinnitavad ka käesoleva uuringu intervjuude vastused. Kõik respondendid tõid välja, et sagedased ja usalduslikud suhted mentoritega olid nende jaoks äärmiselt olulised. Osad intervjuueeritavad suhtlevad oma mentoritega ka peale programmist väljumist. Sellest saab järeldada, et sõprussuhted, mis baseeruvad usaldusel ja sõprusel, võivad olla elukestvad ning nende mõju menteedele positiivne.

Erinevad autorid on tõdenud, et pikaajased ja lähedased suhted mentori ja mentee vahel muutuvad aja jooksul tugevamaks ning on mentorlusprogrammide eelduseks (Kupersmidt *et al.*, 2017, lk 25–26; DeWit *et al.*, 2016b, lk 648). Ka käesolevast uuringust selgus, et kõik respondendid pidasid suhte pikkust üheks olulisemaks aspektiks mentori ja mentee sõprussuhte õnnestumisel. Negatiivse kogemusena mainiti mentorite vahetumist, mis tekitab hüljatuse tunde. Põhjustena, miks mentorid vahetusid, toodi välja: mentori ja mentee mitesobivus ja mentorite programmist lahkumine.

Vastastikune usalduslik ja lähedane suhe on mentorluse alus (DeWit *et al.*, 2020, lk 193) ning sageli sõltub tugevate sidemete arendamine mentori isikuomadustest ja suhtlemisoskustest (Doty *et al.*, 2019, lk 642). Sama järeldus ilmnes ka intervjuudest, kus respondendid mainisid, et mentoritelt oodati professionaalsust ja oskust olla lapsega sõber. Lisaks loodeti, et vanem vend või õde on sõbralik, ta kuulaks ja mõistaks ning ei annaks hinnanguid. Selle põhjal saab järeldada, et mentorite iseloom ja suhtlemisoskus on tugevate sidemete loomiseks olulised.

Intervjuudest tuli välja, et mentorlusprogrammis osalemine on mõjutanud respondentide elu ka täiskasvanuna. Programmist võeti kaasa teadmised, et kõik on võimelised muutuma ning õpiti arvestama teiste inimestega peale iseenda. Tekkisid head suhted ja sõpruskond, kellega lävitakse ka programmist lahkumise järel. Oluliseks peeti haridustee jätkamist ning programmi mõjul valiti elukutse, mis on seotud laste, noorte või suhtlemisega. Osad respondendid lisasid, et suhted mentoritega on säilinud nende täiskasvanueas, mis annab kindlustunde ja teadmise, et vajadusel saab küsida abi juba tuttavalt ja sõbralikult inimeselt.

Ekspertintervjuu kinnitas respondentide väidet, et suurimaks programmi sattumise põhjuseks on üksindus. On hea meel tõdeda, et seda ka märgatakse ning erinevate suunajate kaudu jõutakse programmi. Nii respondentide kui ka eksperdi hinnangul on sõprussuhte kvaliteet ja üksteise hoidmine oluline. Ekspert tõi välja, et väiksemas linnas tegutsemine on eeliseks, sest kogukond on väike ning hoitakse kokku. Kogukond hindab programmis vabatahtlike osalejate panust ning tagasiside programmile on alati olnud positiivne.

Kui mentori ja mentee tavapäraseks kohtumise sageduseks on üks kord nädalas, siis mentorlusprogrammi juhtkonna kohtumised vabatahtlikega toimuvad üks kord kuus. Antud kohtumiste käigus arutatakse aktuaalseid teemasid ning vajadusel nõustatakse vabatahtlikke. Parema tagasiside saamiseks programmi käekäigu kohta võiks hakata läbi viima nii mentorite kui ka menteede hulgas rahulolu uuringut, mille alusel saaks hinnata programmi edukust ja kitsaskohtade tekkimisel tegelda nende parendamisega. Sarnaselt toovad välja Keller ja DuBois (2021, lk 112), et programmi rahulolu uurimine on aluseks programmi tõhususe suurendamisel.

Eksperti hinnangul on programmile parim tagasiside, kui mentee otsustab ise hakata vanemaks vennaks või õeks. Antud väidet polnud varasemates uuringutes esile tõstetud, et menteed hakkaksid peale programmi läbimist ka ise mentoriteks. Intervjuu andnud respondentide hulgas leidis neid, kes on ise juba mentorid ja jätkuvalt osalevad Vanem Vend Vanem Õde programmi töös.

Mentorite sobivuse hindamiseks on paika pandud kindel protsess, mille alusel suureks vennaks või õeks saadakse. Sobitusprotsess on sarnane DeWit *et al.*, (2016b, lk 648) poolt kirjeldatule, kus protsessi käigus toimub hindamine ja sobivuse kindlaks tegemine. Sobitusprotsess on üsnagi põhjalik, kuid siiski tõid respondendid välja olukorrad, kus nende mentor kas lahkus programmist või ei sobinud iseloomuomaduste tõttu mentoriks. Antud olukorra vältimiseks tuleks sobitusprotsess siiski üle vaadata ning lisada täiendavad meetmed, millega kindlustada mentori sobivus programmi.

Enamus mentoreid on naissoost ning meessoost mentorite leidmine on üsnagi raske. Ekspert tõi välja, et paljud väiksed vennad soovivad endale mentoriks just suurt venda, kuid nende leidmine programmi on keeruline. Antud väidet kinnitab ka 2022. aastal läbi

viidud uurimus programmi kohta Los Angeles, kus programmi parema tulemuslikkuse tagamiseks tuleks keskenduda meesmentorite leidmisele, sest neid on liiga vähe (Villalobos, 2022, lk 16–18). Samadele tulemustele jõuti ka Kanadas teostatud uuringus, kus täiskasvanud meesmentorite puudus on suureks probleemiks paljudes mentorlusagentuurides (DeWit *et al.*, 2016c, lk 283).

Nii respondentide kui ka eksperdi arvates on mentorlussuhte pikkus kõige olulisemaks teguriks suhte õnnestumisel. Mida pikem on mentorlussuhe, seda usalduslikum see on ning üksteise mõistmine ja toetamine on oluliselt tulemuslikum. Ka Spencer jt (2017, lk 439) on oma uurimuses välja toonud, et pikem mentorlussuhe areneb välja loomulikuks püsivaks suhteks, mis võib kesta ka peale programmi lõppemist.

Mentorlusprogrammi paremaks toimimiseks näeb ekspert, et Pärnu linna poolt võiks olla palgatud koordinaator, kes aitaks kogu programmi tööd paremini juhtida. Programm on oma olemuselt vabatahtlik ning nõuab palju aega ja ressursi. Ametlik koordinaator aitaks aga veelgi paremini programmil toimida ja potentsiaalselt rohkem mentoreid leida.

Uurimistulemustest lähtuvalt teeb töö autor mentorlusprogrammi Vanem Vend Vanem Õde Pärnu juhatusele järgnevad ettepanekud:

- alustada rahulolu uuringu läbi viimist üks kord aastas programmis osalevate menteede ja mentorite seas, et järjepidevalt hinnata programmi käekäiku;
- lisada mentorite ja menteede sobitusprotsessi kohustuslikuks osaks vähemalt 3 individuaalselt kohtumist mentori ja mentee vahel, et kindlustada omavaheline sobivus.

Kokkuvõtlikult saab öelda, et lõputöö eesmärk sai täidetud ning uuringust tuli välja mentorlusprogrammi Vanem Vend Vanem Õde kasulikkus peale selle läbimist. Mentorlusprogrammi läbimine parandas noorte toimetulekut täiskasvanueas ning andis neile erinevaid oskuseid elus paremini hakkama saamiseks.

KOKKUVÕTE

Mentorlusprogrammide eesmärgiks, mis on mõeldud abivajavale lapsele või noorele, on luua hooliv ja usalduslik üks-ühele suhe mentori ja mentee vahel. Antud meetodi rakendamiseks on loodud vabatahtliku tugiisiku programm Vanem Vend Vanem Õde. Uuringud on välja toonud positiivseid tulemusi noorte osalemisel mentorlusprogrammides, mis on seotud erinevate sotsiaalsete, hariduslike ja tervislike arengutulemustega. Samas on aga selgunud, et programmi püsiva positiivse mõju kohta on vähe tõendeid, mis võib tuleneda asjaolust, et paljud mentorlussuhted kestavad liiga lühikest aega.

Edukate mentorlusprogrammide eelduseks on, et mentori ja mentee vahel on lähedased, usalduslikud ning pikaajalsed suhted. See tagab, et suhte mõju ulatus on võimalikult suur ja positiivne. Mentorlusprogrammi Vanem Vend Vanem Õde tõhususe hindamiseks Pärnu linnas viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud, mille valimisse kuulusid seitse juba programmist väljunud noort. Lisaks toimus ka ekspertintervjuu Vanem Vend Vanem Õde Pärnu juhatuse liikmega, kes igapäevaselt programmi tööd koordineerib.

Intervjuudest kogutud info analüüsiti ning selle põhjal esitleti uuringutulemused. Tulemuste põhjal saab öelda, et mentorlusprogramm on mõjutanud noori ka nende edaspidises elus ning seda just positiivses võtmes. Kaasa on saadud erinevaid toimetulekuviise, nagu suhtlemisoskus, hariduse tähtsustamine elus paremini hakkama saamisel, kuidas enda eest hoolitseda ning julguse vajadusel abi küsida. Sellega seoses said lõputöö uurimisküsimused vastused ning lõputöö eesmärk täidetud.

Lõputöö tulemusel sai kinnitust, et kõige olulisemaks faktoriks mentorluse õnnestumisel on suhte pikkus. Mida pikem oli suhe mentori ja mentee vahel, seda tugevam ja usalduslikum see oli. Kui enne programmiga liitumist kartsid respondendid inimestega suhelda, siis selles osaledes kasvas nende enesekindlus. Teadmised ja oskused, mis saadi programmist, võeti kaasa ka täiskasvanuella, näiteks valiti elukutse, mis on seotud

noorsootööga või hakati ise vanemaks õeks. Paljud mentorlusprogrammi läbinud suhtlevad oma mentoriga tänaseni ning nad panustavad Vanem Vend Vanem Õde programmi jätkuvalt. Mainiti ära, et head suhted vanemate vendade ja õdedega on väga olulised. Tänu mentorite eeskujule jätkasid noored oma katki jäänud haridusteed ning soov on jätkata õpinguid ka kõrgemas astmes.

Ekspertintervjuus selgitati lähemalt mentoriks saamise protsessi, mis oli üsnagi põhjalik, kuid kahjuks tuli ette olukordi, kus mentor ja mentee omavahel ei sobinud ja sõprussuhe lõppes enne ametlikku aega. See tekitas menteedes negatiivseid emotsioone ja segadust, nagu nad ei oleks seda suhet väärt. Sobitusprotsessile lisaks oli probleemne meessoost mentorite leidmine. Nende motiveerimine tulla vanemaks vennaks on üks suurimaid väljakutseid programmi töös. Uuringtulemustest lähtuvalt tehti ettepanekud programmi parendamiseks Vanem Vend Vanem Õde Pärnu juhatusele, mis hõlmasid endas sobitusprotsessi täiendamist vähemalt 3 kohtumisega mentori ja mentee vahel enne lõplikku sobivuse kinnitamist ja rahulolu uuringu teostamist kord aastas. Rahulolu uuringu läbiviimine aitaks jälgida programmi käekäiku ja probleemide korral nendega proaktiivselt tegeleda, et vältida mentorlussuhete ebaõnnestumist.

Antud teema edasiseks uurimiseks on soovituslik sarnast uurimust läbi viia ka teistes Vanem Vend Vanem Õde piirkondades ning suurendada valimit, et saada põhjalikum ülevaade programmi tulemuslikkusest. Lisaks võiks kaasata uuringusse ka mentorid, et mõista, kuidas nemad programmi hindavad ja seejärel võrrelda, kuidas mentorite ja menteede vastused omavahel ühtivad ning millised on kitsaskohad. Uuringu laiendamine ja mentorite kaasamine aitaks kaasa programmi edendamisele ja selle toimimisele edaspidi.

VIIDATUD ALLIKAD

- Alamri, W. A. (2019). Effectiveness of Qualitative Research Methods: Interviews and Diaries. *International Journal of English and Cultural Studies*, 2(1), 65–70. <https://doi.org/10.11114/ijecs.v2i1.4302>
- Ambrosetti, A., Knight, B. A., & Dekkers, J. (2014). Maximizing the Potential of Mentoring: A Framework for Pre-service Teacher Education. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning*, 22(3), 224–239. <https://doi.org/10.1080/13611267.2014.926662>
- Askarzai, W., & Unhelkar, B. (2017). Research methodologies: an extensive overview. *International Journal of Science and Research Methodology*, 6(4), 21–42. http://ijsrm.humanjournals.com/wp-content/uploads/2017/07/3.Dr_-Walied-ASKARZAI-Bhuvan-Unhelkar.pdf
- Claro, A., & Perelmiter, T. (2021). The Effects of Mentoring Programs on Emotional Well-Being in Youth: a Meta-analysis. *Contemporary School Psychology*, 26(4), 545–557. <https://doi.org/10.1007/s40688-021-00377-2>
- Deane, K. L., Chesmore, A. A., Haddock, S. A., Henry, K. L., Zimmerman, T. S., & Weiler, L. M. (2022). The Comparative Roles of Mentor Self-Efficacy and Empathy in Fostering Relationship Quality with Youth. *Journal of Youth and Adolescence*, 51(4), 805–819. <https://doi.org/10.1007/s10964-022-01584-7>
- De Wit, D. J., DuBois, D. L., Erdem, G., Larose, S., & Lipman, E. L. (2020). Predictors of mentoring relationship quality: Investigation from the perspectives of youth and parent participants in Big Brothers Big Sisters of Canada one-to-one mentoring programs. *American Journal of Community Psychology*, 48(2), 192–208. <https://doi.org/10.1002/jcop.22244>
- DeWit, D. J., DuBois, D., Erdem, G., Laroes, S., Lipman, E. L., & Spencer, R. (2016a). Mentoring Relationship Closers in Big Brothers Big Sisters Community Mentoring Programs: Patterns and Associated Risk Factors. *American Journal of Community Psychology*, 57(1–2), 60–72. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12023>

- DeWit, D. J., DuBois, D., Erdem, G., Larose, S., & Lipman, E. L. (2016b). The Role of Program-Supported Mentoring Relationships in Promoting Youth Mental Health, Behavioral and Developmental Outcomes. *Prevention Science, 17*(5), 646–657. <https://doi.org/10.1007/s11121-016-0663-2>
- DeWit, D. J., Lipman, E. L., Da Costa, J., Graham, K., Larose, S., Pepler, D., Coyle, J., DuBois, D., Manzano-Munguia, M., & Ferro, A. (2016c). Predictors of early versus late match relationship beginnings in Big Brothers Big Sisters community programs. *Children and Youth Services Review, 61*, 281–287. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2016.01.004>
- Doty, J. L., Weiler, L. M., Mehus, C. J., & McMorris, B. J. (2019). Young mentors' relationship capacity: Parent–child connectedness, attitudes toward mentees, empathy, and perceived match quality. *Journal of Social and Personal Relationship, 36*(2), 642–658 <https://doi.org/10.1177/0265407517740002>
- Erdem, G., DuBois, D. L., Larose, S., De Wit, D., & Lipman, E. L. (2016). Mentoring Relationships, Positive Development, Youth Emotional and Behavioral Problems: Investigation of a Mediational Model. *Journal of Community Psychology, 44*(4), 464–483. <https://doi.org/10.1002/jcop.21782>
- Erlingsson, C., & Brysiewicz, P. (2017). A hands-on guide to doing content analysis. *African Journal of Emergency Medicine, 7*(3), 93–99. <https://doi.org/10.1016/j.afjem.2017.08.001>
- Filges, T., Dalgaard, N. T., & Viinholt, B. C. A. (2022). Outreach programs to improve life circumstances and prevent further adverse developmental trajectories of at-risk youth OECD countries: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews, 18*(4), Article e1282. <https://doi.org/10.1002/cl2.1282>
- Herrera, C., DuBois, D. L., Heubach, J., & Grossman, J. B. (2023). Effects of the Big Brothers Big Sisters of America Community-Based Mentoring Program on social-emotional, behavioral and academic outcomes of participating youth: A randomized controlled trial. *Children and Youth Services Review, 144*, Article 106742. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2022.106742>
- Kaufman, M. R., Wright, K., Simon, J., Edwards, G., Thurl, J., & DuBois, D. L. (2021). Mentoring in the Time of COVID-19: An Analysis of Online Focus Groups with

- Mentors to Youth. *American Journal of Community Psychology*, 69(1–2), 33–45. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12543>
- Keller, T. E., & DuBois, D. L. (2021). Influence of program staff on quality of relationships in a community-based youth mentoring program. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1483(1), 112–126. <https://doi.org/10.1111/nyas.14289>
- Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid. Sissejuhatus ja väljajuhatus*. Tallinna Ülikooli Kirjastus
- Laherand, M–L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. OÜ Infotrükk.
- Lapse õiguste konventsioon. (1996). *Riigi Teataja II*, 16, 56. <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>
- Lau, W., Zhou, X., & Lai, S. (2017). The development of mentoring-relationship quality, future-planning style, and career goal setting among adolescents from a disadvantaged background. *PsyCh Journal*, 6(1), 76–82. <https://doi.org/10.1002/pchj.152>
- Kupersmidt, J. B., Stump, K. N., Stelter, R. L., & Rhodes, J. E. (2017). Predictors of Premature Match Closure in Youth Mentoring Relationships. *American Journal of Community Psychology*, 59(1–2), 25–35. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12124>
- Murphy, K. (2018). *Big Brothers Big Sisters and Garda Youth Diversion Projects: Perspectives on a Preventative Intervention* [Master's thesis, National University of Ireland]. <https://www.universityofgalway.ie/media/unescoschildandfamilyresearchcentre/Big-Brothers-Big-Sisters-and-Garda-Youth-Diversion-Projects.pdf>
- Nagpaul, T., & Chen, J. (2019). Self-determination theory as a Framework for understanding needs of youth at-risk: Perspectives of social service professionals and the youth themself. *Children and Youth Services Review*, 99, 328–342. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.02.015>
- Paneda, D. (2022). Volunteer Recruitment and Awareness Campaign for Big Brothers Big Sisters of Santa Cruz County. *Capstone Projects and Master's Theses*, 1315. https://digitalcommons.csumb.edu/caps_thes_all/1315/
- Park, H., Liao, M., & Crosby, S. D. (2017). The impact of Big Brothers Big Sisters programs on youth development: An application of the model of homogeneity/diversity relationships. *Children and Youth Services Review*, 82, 60–68. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.09.009>

- Park, H., Yoon, J., & Crosby, S. D. (2016). A pilot study of big brothers big sisters programs and youth development: An application of critical race theory. *Children and Youth Services Review, 61*, 83–89.
<https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2015.12.010>
- Poon, C. Y. S., Christensen, K. M., & Rhodes, J. E. (2021). A Meta-analysis of the Effects of Mentoring on Youth in Foster Care. *Journal of Youth and Adolescence, 50*(9), 1741–1756. <https://doi.org/10.1007/s10964-021-01472-6>
- Poon, C. Y. S., Herrera, C., Jarjoura, R., McQuillin, S. D., Keller, T., & Rhodes, J. E. (2022). Deconstructing “Risk” in Youth Mentoring Programs: How Environmental Stressors and Presenting Challenges Shape Mentoring Relationship Outcomes. *Journal of Early Adolescence, 42*(6), 793–821. <https://doi.org/10.1177/02724316221078833>
- Raposa, E. B., Dietz, N., & Rhodes J. E. (2017). Trends in Volunteer Mentoring in the United States: Analysis of a Decade of census Survey Data. *American Journal of Community Psychology, 59*(1–2), 3–14. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12117>
- Raposa, E. B., Rhodes, J., Stams, G. J. J. M., Card, N., Burton, S., Schwartz, S., Sykes, L. A. Y., Kanchewa, S., Kupersmidt, J., & Hussain, S. (2019). The Effects of Youth Mentoring Programs: A Meta-analysis of Outcome Studies. *Journal of Youth and Adolescence, 48*, 423–443. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-00982-8>
- Rhodes, J. E., Schwartz, S., Calvo, E., & Wu, M. C. (2017). Validating a Mentoring Relationship Quality Scale. *Youth & Society, 49*(4), 415–437.
<https://doi.org/10.1177/0044118x14531604>
- Savolainen, J., & Ernits, M. (2021). MTÜ Vanem Vend Vanem Õde otsib uusi vabatahtlikke. *Sotsiaaltöö, 4*. <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltoo/mtu-vanem-vend-vanem-ode-otsib-uusi-vabatahtlikke>
- Schwartz, S. E., & Rhodes, J. E. (2016). From Treatment to Empowerment: New Approaches to Youth Mentoring. *American Journal of Community Psychology, 58*(1–2), 150–157. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12070>
- Silverman, D. (2021). Introducing Qualitative Research. In D. Silverman (Ed.), *Qualitative Research* (5th ed., pp. 3–16). SAGE Publications.

- Spencer, R., Basualdo-Delmonico, A., Walch, J., & Drew, A. L. (2017). Breaking Up Is Hard to Do. *Youth & Society*, 49(4), 438–460.
<https://doi.org/10.1177/0044118X14535416>
- Spiekermann, L., Lyons, M., & Lawrence, E. C. (2020b). The ups and downs of mentoring relationship formation: What to expect. *Children and Youth Services Review*, 118, Article 105413. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105413>
- Stewart, C., & Openshaw, L. (2014). Youth Mentoring: What Is It and What Do We Know? *Journal of Evidence-Based Social Work*, 11(4), 328–336.
<https://doi.org/10.1080/10911359.2014.897102>
- Stoeger, H., Balestrini, D. P., & Ziegler, A. (2021). Key issues in professionalizing mentoring practices. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1438(1), 5–18. <https://doi.org/10.1111/nyas.14537>
- Tammiste, R. (2015). *Lastekodulaste programmis „Vanem vend, vanem õde“ osalemise kogemus ja hinnangud tugivõrgustiku kohta* [Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool, Haridusteaduste instituut]. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/45191>
- Thompson, R. B., Corsello, M., McReynolds, S., & Conklin-Powers, B. (2013). A Longitudinal Study of Family Socioeconomic Status (SES) Variables as Predictors of Socio-Emotional Resilience Among Mentored Youth. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning*, 21(4), 378–391.
<https://doi.org/10.1080/13611267.2013.855864>
- Tomita, M., & Ungureanu, R. (2020). Thinking and rethinking the child protection system. Mentoring, an unexplored enough resource. *Technium Social Sciences Journal*, 9, 588–595. <https://doi.org/10.47577/tssj.v9i1.1103>
- Vanem Vend Vanem Õde Pärnu. (s. a.a). *Kellele liikumine on mõeldud?* <https://vvvo.ee/>
- Vanem Vend Vanem Õde Pärnu. (s. a.-b). *Meist*. <https://vvvo.ee/meist/>
- Vanem Vend Vanem Õde Pärnu. (s. a.-c). *Põhikiri*. <https://vvvo.ee/pohikiri/>
- Vanem Vend Vanem Õde Pärnu. (s. a.-d). *Tule vabatahtlikuks*. <https://vvvo.ee/tule-vabatahtlikuks/>
- Van Dam, L., Blom, D. J., Kara, E. G. E., Assink, M., Stams, G. J. J. M., Schwartz, S., & Rhodes, J. E. (2021). Youth Initiated Mentoring: A Meta-analytic Study of a Hybrid Approach to Youth Mentoring. *Journal of Youth and Adolescence*, 50(2), 219–230. <https://doi.org/10.1007/s10964-020-01336-5>

- Van Dam, L., Smit, D., Wildschut, B., Branje, S., Rhodes, J., Assink, M., & Stams, G. (2018). Does Natural Mentoring Matter? A Multilevel Meta-analysis on the Association Between Natural Mentoring and Youth Outcomes. *American Journal of Community Psychology*, 62(1–2), 203–220. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12248>
- Villalobos, N. (2022). *Big Brothers & Big Sisters of America, Greater Los Angeles: Too Many Littles, Not Enough Bigs* [Master's thesis, California State University]. Scholarworks Open Access Repository. <https://scholarworks.csun.edu/handle/10211.3/223231>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/36419>

Lisa 1. Intervjuuküsimused programmist väljunud noortele

Küsimused	Allikas
1. Miks ja kuidas sattusite programmi Vanem Vend Vanem Õde Pärnu?	Raposa <i>et al.</i> , 2019, lk 423–424
2. Mis vanuses Te programmis osalesite? Kui palju on möödas ajast, mil programmist väljusite?	Paneda, 2022, lk 3
3. Kuidas ning mil moel on see aeg Teid mõjutanud?	Autori koostatud
4. Missugused olid Teie ootused vanemale vennale/õele?	Tammiste, 2015, lk 30
5. Palun tooge näiteid, millised olid Teie suhted vanema venna/õega?	De Wit <i>et al.</i> , 2020, lk 193
6. Kui pikk oli Teie sõprussuhe vanema venna/õega?	Kupersmidt <i>et al.</i> , 2017, lk 25–26
7. Kuivõrd tunnete, et osalemine mentorlusprogrammis oli Teile kasulik? Palun hinnake viie palli skaalal ja põhjendage oma vastust. a. Oli väga kasulik b. Oli osaliselt kasulik c. Nii ja naa d. Ei olnud eriti kasulik e. Ei olnud üldse kasulik	Tammiste, 2015, lk 33
8. Milliseid muutusi märkasite endas programmis osalemise käigus ning programmist väljumise järel?	Tammiste, 2015, lk 32
9. Kui oleksite ise vanem vend/õde, mis oleks see, mida õpetaksid oma noorele vennale/õele?	Autori koostatud
10. Kuidas on programmis Vanem Vend Vanem Õde osalemine mõjutanud Teie edasist elu?	Autori koostatud
11. Mida võtsite programmist Vanem Vend Vanem Õde kaasa oma täiskasvanu ellu? Milliseid oskusi või teadmisi sealt omandasite?	Autori koostatud
12. Kuivõrd on Teil säilinud sidemed oma endise vanema venna/õega?	Autori koostatud

Lisa 2. Intervjuuküsimused eksperdile

Küsimused	Allikas
1. Mis te arvate, mis on põhiprobleemid, millega noored pöörduvad programmi Vanem Vend Vanem Õde Pärnu?	Autori koostatud
2. Mis on Teie arvates programmi Vanem Vend Vanem Õde Pärnu suurimad väärtused?	Autori koostatud
3. Kuidas programmi töötajad saavad sõbrapaare aidata, neile lisatuge pakkuda?	Rhodes <i>et al.</i> , 2016, lk 429
4. Millist tagasisidet olete saanud programmist väljunud noortelt?	Autori koostatud
5. Milliseid koolitusi saavad mentorid enne sobitusprotsessi?	Autori koostatud
6. Kuidas valitakse programmi Vanem Vend Vanem Õde Pärnu mentoreid?	Autori koostatud
7. Millised omadused peavad olema mentoril, kes osutub valituks?	Autori koostatud
8. Millisel määral osutuvad valituks meessoost mentorid?	DeWit <i>et al.</i> , 2016, lk 238
9. Väidetakse, et suhte kõige olulisemaks komponendiks on suhte pikkus, kuidas olete Teie selle väitega nõus? Põhjendage oma kogemuste põhjal.	Kupersmidt <i>et al.</i> , 2017, lk 25–26
10. Kuidas Teie silmis väärtustab kogukond programmi Vanem Vend Vanem õde?	Autori koostatud
11. Millised võiksid olla edasised arengusuunad programmis Vanem Vend Vanem Õde just Pärnus?	Autori koostatud

SUMMARY

THE EFFECTIVENESS OF MENTORING PROGRAM BIG BROTHER BIG SISTER ON THE EXAMPLE OF THE CITY OF PÄRNU

Sigrid Vainoja

Worldwide, various studies addressing mentoring programmes have been carried out. There do exist some mentoring programmes for the youth in Estonia, too; however, these have not been studied extensively. Resulting from the above, the problem posed in the current thesis is the lack of research pertaining to the effectiveness of the Big Brother Big Sister mentoring programme for the youth who have taken part in it. Additionally, there is a lack of understanding as to how this programme has supported those participants, or influenced them in their adult lives. The thesis aims to analyse the effectiveness of the Big Brother Big Sister mentoring programme from the point of view of the participants in the city of Pärnu.

In order to achieve the aims, the author of the thesis posed the following research questions:

- How has having taken part in the programme Big Brother Big Sister influenced the young in their adult lives?
- How has the programme Big Brother Big Sister contributed to the adult lives of the participants?

Qualitative research method was used in the thesis as the main tool of research. Data were collected by conducting semi-structured interviews on seven participants who had already exited the programme. Furthermore, expert interviews were carried out by a board member of Big Brother Big Sister responsible for co-ordinating the programme on a daily basis.

The results indicate that the mentoring programme had positively impacted the adult lives of the young participants. Six respondents out of seven were of the opinion that the programme had been highly beneficial to them; one suggested the programme had been useful to a certain degree.

Results from both types of interview confirmed the fact that the most important contributing factor to the success of the mentoring programme was the duration of the relationship between the mentor and the participant. Substituting mentors during the programme was found to have been of negative effect since it was seen creating a feeling of neglect. As to possible causes leading to the substitution of mentors, two were mentioned: incompatibility between mentor and mentee; and the withdrawing of a mentor from the programme.

The findings of the thesis were used as basis to suggest the board of Big Brother Big Sister Pärnu make the following alterations to the programme for beneficial purposes:

- to conduct user satisfaction surveys amongst mentors and mentees once a year in order to assess the performance of the programme on a constant basis;
- to make use of at least three compatibility interviews between mentor and mentee to guarantee their match during the programme.

It is advisable to survey the programme in other localities, and increase the size of the sample, in order to obtain a more thorough overview of the effectiveness of the programme. Furthermore, mentors should be included to recognise how they perceive the programme, which, in turn, would allow the comparison of mentor-mentee responses from the point of view of compatibility/incompatibility.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, *Sigrid Vainoja*,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „*Mentorlusprogrammi Vanem Vend Vanem Õde tõhusus Pärnu linna näitel*“ mille juhendaja on *Ewe Alliksoo*, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Sigrid Vainoja

16.05.2023